

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΣΙΟΡΟΚΑΣ

ΙΓΝΑΤΙΟΣ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΓΑΛΛΟΙ (1807,1813)

Μια άγνωστη και αποκαλυπτική σχέση

Η πολύχρονη μελέτη και αποδελτίωση της αλληλογραφίας του γενικού προξένου της Γαλλίας στα Γιάννενα F.-C.-H.-L. Rouqueville (1806-1814)¹ και του αδελφού του, υποπροξένου στην Πρέβεζα Hugues Rouqueville, μας πείθει όλο και περισσότερο ότι η αλληλογραφία αυτή αποτελεί σημαντικότερη πηγή για τη μελέτη των σχέσεων των αντιμαχόμενων ευρωπαϊκών δυνάμεων, κυρίως της Γαλλίας και της Αγγλίας, με τον Αλή πασά των Γιαννίνων. Η σημασία της εν λόγω πηγής έγκειται τόσο στην κρισιμότητα της περιόδου που καλύπτει, όσο και στην ιδιαίτερη θέση που κατέχει η προσωπικότητα του Αλή πασά και το ανάλογο - και εύλογο, ασφαλώς - ενδιαφέρον των ευρωπαϊκών δυνάμεων γι' αυτόν. Ακόμη, ιδιαίτερη σημασία προσδίδει στην πηγή μας το γεγονός ότι αναφέρεται εκτενώς, μέσα από τις χιλιάδες σελίδες που καλύπτει, σε όλα σχεδόν τα θέματα, από τα πιο σημαντικά ως τα δευτερότερα, που θα μπορούσαν να ενδιαφέρουν τον ιστορικό της συγκεκριμένης εποχής και του συγκεκριμένου χώρου. Από την άλλη μεριά, ακριβώς η έκταση αυτή είναι που καθιστά δυσχερέστερο το έργο του μελετητή, ο οποίος καλείται να διασταυρώνει, να επαληθεύει και, κυρίως, να αποκαθαίρει τα δεδομένα που του προσφέρονται, πριν προχωρήσει στη διατύπωση υποθέσεων, στην τεκμηρίωσή τους και στη συναγωγή συμπερασμάτων.

Ωστόσο, παρόλη την έκτασή της, η αλληλογραφία των αδελφών Rouqueville παρουσιάζει ένα εμφανέστατο, όσο και δυσεξήγητο, κενό: πολύ λίγο στέκεται σ' ένα καθόλα σημαντικό παράγοντα, που θα περίμενε κανείς να απασχολήσει σοβαρά τους γάλλους διπλωμάτες, στην ορθόδοξη ελληνική Εκκλησία δηλαδή και στους εκπροσώπους της. Ακόμη περισσότερο, που ο F. Rouqueville είχε διατελέσει και ο ίδιος κληρικός² στα νιάτα του και

1. Η αλληλογραφία του γάλλου γενικού προξένου Ιωαννίνων με το υπουργείο Εξωτερικών απόκειται στα *Archives du Ministère des Affaires Etrangères (AMAE)*, σειρά *Correspondance Consulaire et Commerciale (CCC)*, υποσειρά *Janina*, vol. 1-8.

2. Βλ. *Démocratie Iliadou*, «Le cas Rouqueville (1770-1838)», στον τόμο *Μελετήματα στη*

ασφαλώς γνώριζε την επίδραση της εκκλησίας στη γενικότερη στάση, πολιτική και κοινωνική, τόσο των απλών ανθρώπων του λαού, όσο, κυρίως, των επώνυμων μελών της γιαννιώτικης, και γενικά της ηπειρωτικής κοινωνίας της εποχής¹. Η παράξενη αυτή σιωπή, λοιπόν, μπορεί να σημαίνει ή ότι οι Γάλλοι δεν ήθελαν να ενδιαφερθούν για την ελληνική Εκκλησία και τον κλήρο της ή ότι είχαν ήδη πεισθεί πως το ενδιαφέρον τους επρόκειτο να μείνει χωρίς την ανάλογη ανταπόκριση. Το πρώτο, ως στοιχείο της στρατηγικής και της τακτικής τους, ακόμη και οι σπάνιες αναφορές της πηγής μας μάλλον το αποκλείουν, και πιο πολύ τον πρώτο καιρό της εγκατάστασης του Rouqueville στα Γιάννενα, εποχή ακριβώς που χρονολογούνται οι λίγες αυτές μνείες του για την ελληνική Εκκλησία και τον ορθόδοξο κλήρο. Τουλάχιστο σε δύο αναφορές του προς το υπουργείο Εξωτερικών της χώρας του, ο γάλλος γενικός πρόξενος τονίζει τη σημασία που θα είχε η ένωση των δύο Εκκλησιών, της Δυτικής και της Ανατολικής δηλ., από τον Ναπολέοντα, καθώς και τις ευεργετικές επιδράσεις της ένωσης για τους Έλληνες². Όσο και αν απουσιάζει από την εισήγηση, ή μάλλον την ευχή, του γάλλου προξένου και η στοιχειώδης³ ακόμη μελέτη του περίπλοκου αυτού ζητήματος, τουλάχιστο φαίνεται ότι δεν αποκλειόταν κάποια ανάλογη κίνηση που θα μετέστρεφε υπέρ της αυτοκρατορικής Γαλλίας την κοινή γνώμη. Γρήγορα όμως ο Rouqueville διαπίστωσε ότι ο ελληνικός κλήρος, ιδιαίτερα οι ηγέτες του, προσέβλεπαν προς την ομόδοξη Ρωσία⁴. Αλλά και μετά τη

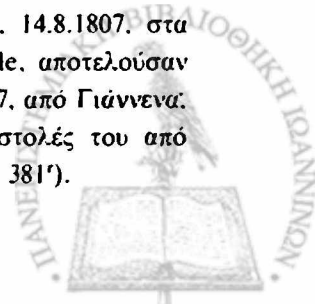
μνήμη Βασιλείου Λαούρδα, Θεσσαλονίκη 1975, σ. 425.

1. Ο Rouqueville εκφράζεται με περιφρόνηση για τον ελληνικό κλήρο της εποχής, όπως, άλλωστε, και για τον ελληνικό λαό: «...les prêtres en feraient le peuple le plus lâche et le plus corrompu du monde: aucun patriotisme». Βλ. J. Lair, «La captivité de Rouqueville en Morée», Académie des Inscriptions et Belles Lettres: Comptes rendus de Séance de l'année 1902, σ. 661 (η βιβλιογραφική παραπομπή από της D. Πιιάδου, ό.π., σ. 431)

2. Οι αναφορές αυτές στα AMAE, CCC, Janina, τ. 1, φ. 356'-357', η πρώτη με ημερομηνία 17.9.1807 (αρ. 95), και τ. 2 φ. 12'-13', η δεύτερη, με ημερομηνία 6.2.1808 (αποκριτογράφηση της κρυπτογραφημένης αναφοράς αρ. 107). Στην πρώτη διαβάζουμε: «Si, Sa Majesté daignait dans Sa Sagesse Suprême, opérer la Réunion des deux églises, quel bonheur pour le genre humain...», και στη δεύτερη: «Les Grecs lèvent les yeux au ciel, croyent leur délivrement prochain: et que Sa Majesté daignera en même tems réunir les deux églises...».

3. Υπόσχεται, πάντως, να μελετήσει την κατάσταση και να είναι σε θέση να αναφέρει σύντομα: «Il s'agit de connaitre l'état actuel de l'église grecque, relativement au moral de ses ministres et je suis dans le cas de fournir des renseignements intéressants». Πράγματι θα ήταν ενδιαφέρουσες οι σχετικές πληροφορίες· δυστυχώς δεν τις επεσήμανα στη συνέχεια της αλληλογραφίας.

4. Επιστολή του F. Rouqueville προς τον υπουργό Εξωτερικών, Γιάννενα, 14.8.1807, στα AMAE, CCC, Janina, τ. 1, φ. 345'-347'. Μερικοί ιεράρχες, κατά τον Rouqueville, αποτελούσαν και την αιχμή του δόρατος της ρωσικής πολιτικής (βλ. επιστολή του της 29.8.1807, από Γιάννενα, ό.π., τ. 1, φ. 351'-353'), ή, ακόμη, συνεργάζονταν με τους Άγγλους (βλ. επιστολές του από Πρέβεζα, 7.11. και 15.11.1807, αρ. 104 και 107, αντίστοιχα, ό.π., φ. 374'-375' και 381').

διαπίστωση αυτή δεν φαίνεται να αποθαρρύνεται· αντίθετα, θεωρεί ότι το καθήκον του τώρα είναι διπλό: να προσεταιρισθεί τους Έλληνες, αλλά και να τους αποσπάσει από τη Ρωσία, “afin de détruire cette sorte de theocratie secrette, qui lie l’ Eglise grecque au Throne des Czars”.

Η γαλλο-ρωσική συνθήκη του Tilsitt, στις 25 Ιουνίου 1807, φαίνεται να απαλλάσσει τον Rouqueville από τις παραπάνω δεσμεύσεις και να ψυχραίνει τον ζήλο του, αν δεν μεταβάλλει και τους γενικότερους ανάλογους προσανατολισμούς της γαλλικής πολιτικής. Γεγονός είναι, πάντως, ότι οι αδελφοί Rouqueville είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί στους χαρακτηρισμούς τους για τους Έλληνες αρχιερείς, τόσο στην αλληλογραφία τους όσο και, αργότερα, ο F. Rouqueville στο τυπωμένο έργο του¹. Ακόμη, φαίνεται να σέβονται ειλικρινά χαρακτηριστικές περιπτώσεις χριστιανικής ζωής και δράσης, όπως π.χ. την περίπτωση του σαμαρινιώτη νεομάρτυρα Δημητρίου².

Το ερώτημα που διατυπώθηκε, για τη σιωπή των Rouqueville ως προς τον ελληνικό κλήρο, δεν απαντήθηκε, βέβαια. Ούτε η διάζευξη που τέθηκε στην αρχή ως ερμηνευτική υπόθεση μπορεί να θεωρηθεί πλήρης· είναι δυνατό να διαφοροποιηθεί και να απλωθεί σε ευρύ φάσμα αποχρώσεων και στα δύο σκέλη της. Το ζήτημα, λοιπόν, παραμένει προς έρευνα και λύση. Το έθιξα απλώς εδώ ως εισαγωγή του ειδικότερου θέματος που θα με απασχολήσει αμέσως παρακάτω.

Αυτό το ειδικότερο θέμα αφορά τον μητροπολίτη Ναυπάκτου και Άρτης, τον μετέπειτα Ουγγοβλαχίας, τον πολύ Ιγνάτιο τον Λέσβιο (1765-1828). Η δράση του Ιγνατίου στην Ήπειρο και τα Επτάνησα, κατά την εποχή της αρχιερατείας του στον θρόνο Ναυπάκτου και Άρτης (1794-1805) έχει, βέβαια, απασχολήσει την έρευνα. Ιδιαίτερα, το πρόβλημα των σχέσεων του Ιγνατίου με τον Αλή πασά έδωσε λαβή σε ποικίλα σχόλια συγχρόνων ή μεταγενέστερων, Ελλήνων ή ξένων. Οι σχέσεις αυτές, και οι ανάλογες κατηγορίες, όπως τις καθορίζει ο σημαντικότερος μελετητής του Ιγνατίου, ο καθηγητής Εμμ. Γ. Πρωτοψάλτης³, επικεντρώνονται στην πολιορκία και

1. Βλ. π.χ. τη γνώμη που εκφράζεται από τον F. Rouqueville για τους μητροπολίτες και επισκόπους της περιοχής του Αλή πασά, ο οποίος τους επιτηρούσε διαρκώς, και μόνο καταβύλλοντας σημαντικά ποσά εξαγόραζαν την εύνοιά του: F.C.H.L. Rouqueville, *Histoire de la Régénération de la Grèce*, à Paris 1824, τ. 1, σ. 267.

2. Βλ. εξιστόρηση της ζωής και του μαρτυρίου του σε αναφορά του F. Rouqueville προς το υπουργείο Εξωτερικών, με ημερομηνία 28.7.1808 (αρ. 147), από Γιάννενα, στα ΑΜΑΕ, ό.π., τ. 2, φ. 93'-96'. Πρβλ. και Rouqueville, *Histoire*, τ. 1, σ. 294-298.

3. Βλ. Εμμ. Γ. Πρωτοψάλτης, *Ιγνάτιος Μητροπολίτης Ουγγοβλαχίας (1766-1828)*, τ. 1. Βιογραφία, τ. 2. Αλληλογραφία, πολιτικά υπομνήματα, λόγοι, σημειώματα περί Ιγνατίου, εν Αθήναις, Ακαδημία Αθηνών (Μνημεία της Ελληνικής Ιστορίας, τόμ. Δ, τεύχ. Ι-ΙΙ), 1961, όπου και η παλαιότερη βιβλιογραφία. - Πρβλ. και την εκλαϊκευτική έκδοση του ίδιου, *Ιγνάτιος Μητροπολίτης Ουγγοβλαχίας (1766-1828)*, Αθήναι, Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων (περίοδος

άλωση της Πρέβεζας το 1798, στην προσπάθεια του Αλή να επεκτείνει την κυριαρχία του και στις υπόλοιπες τρεις πόλεις της παλαιάς βενετικής τετράπολης (Πάργα, Βόνιτσα, Βουθρωτό), στον αγώνα κατά των Σουλιωτών και κατά των αρματολών που έβρισκαν καταφύγιο στη Λευκάδα και άλλα νησιά του Ιονίου, στις διαπραγματεύσεις του Αλή με την Ιόνιο Πολιτεία¹.

Για την ανάμιξη του Ιγνατίου σε όλα τα παραπάνω και την ουσιαστική βοήθεια που πρόσφερε στον Αλή κανείς δεν αμφιβάλλει σήμερα. Το ερώτημα όμως μάλλον παραμένει: ήταν ο Ιγνάτιος ενσυνείδητος συνεργάτης του πασά των Γιαννίνων και προδότης ή ήταν θύμα της πανουργίας του Αλή; Οι υπηρεσίες του προς τον τούρκο πασά υπαγορεύονταν από αγαθές προθέσεις, και συγκεκριμένα από την έγνια να διαφυλάξει το ποίμνιο από την αγριότητα του Αλή και των ανθρώπων του, ή, αντίθετα, υπηρετούσαν προσωπικές φιλοδοξίες και αποσκοπούσαν στη διαφύλαξη της προσωπικής ασφάλειας και άνεσης του μητροπολίτη; Αυτές υπήρξαν οι βασικές γραμμές των κατηγοριών και των υπερασπιστών, αντίστοιχα, του Ιγνατίου.

Ακόμη, η πολιτεία του Ιγνατίου στα Επτάνησα, όπου κατέφυγε το 1805 για να σωθεί από την οργή του Αλή πασά, και μέχρι που ακολούθησε τους αποχωρούντες από την Κέρκυρα Ρώσους, στα τέλη του 1807, υπαγορεύθηκε από την προσκόλλησή του προς την ομόπιστη Ρωσία, η οποία εθεωρείτο από τους επίσημους εκκλησιαστικούς κύκλους ως η μόνη και φυσική προστατίδα, ή από επιδίωξη προσωπικών ωφελημάτων και εξυπηρέτηση ανθρωπινων φιλοδοξιών; Και, τέλος, ποιά ήταν η στάση του απέναντι στους 'άθεους' Γάλλους του Ναπολέοντα; Ακολούθησε δηλ. την επίσημη γραμμή του Πατριαρχείου ή είχε επαφές και διαπραγματεύθηκε με τους Γάλλους, όταν τα Επτάνησα δόθηκαν στον Ναπολέοντα με τη συνθήκη του Tilsitt;

Τα παραπάνω ερωτήματα θίγουν, κατά τρόπο έμμεσο ή αμεσότερο, δύο αναφορές του γενικού προξένου της Γαλλίας στα Γιάννενα F. Rouqueville, του έτους 1813, προς τον προϊστάμενό του υπουργό των Εξωτερικών δούκα του Bassano. Θεωρώ τη μαρτυρία ιδιαίτερα σημαντική, και εξαιτίας του μεγέθους και της ακτινοβολίας της προσωπικότητας στην οποία αναφέρεται, αλλά και γιατί είναι από τις σπάνιες περιπτώσεις που ο γάλλος διπλωμάτης και πρώην ιερωμένος λύνει την περίεργη σιωπή του για παρόμοια θέματα, ενώ είναι λαλίστατος για καθετί άλλο. Έτσι, θεώρησα σκόπιμο να παραθέσω εδώ τα δύο αυτά κείμενα, τα οποία άλλωστε δεν είναι ιδιαίτερα μακροσκελή.

δευτέρα, αρ. 10), 1961, καθώς και τη διάλεξη του ίδιου, «Ο Μητροπολίτης Ουγγροβλαχίας Ιγνάτιος ο Λέσβιος», στον αναμνηστικό τόμο *Ιγνάτιος ο Λέσβιος Μητροπολίτης Ουγγροβλαχίας. Ο στυλοβάτης της εθνικής ανεξαρτησίας 1765-1828*, Αθήναι, Αστήρ, 1965, σ. 177-191.

1. Βλ. Πρωτοψάλτη, *Ιγνάτιος*, τ. 1, σ. 7.

I'

Jannina 27 février 1813

Monseigneur,

Jgnace, archevêque de Larta, connu dans l' Epire par ses talens et ses bonnes moeurs, a eu le malheur d' obtenir la confiance d' Ali Pacha qui en avoit fait son ami et le depositaire de ses secrets. C' est par son intermédiaire que se traitaient toutes les affaires entre les Russes, alors maîtres de Corfou, et Ali-Pacha. Le Prélat comprenant que le rôle odieux dont le Pacha le chargeoit lui seroit tôt ou tard funeste, effrayé d' avoir vû appliquer un de ses secrétaires à la question parce que le visir vouloit sçavoir si l' archevêque ne le trahissoit pas, le Prélat, dis-je, résolut de s' enfuir. La chose étoit difficile, mais il y parvint et il se retira à Corfou.

Lorsque cette Jsle fut remise à Sa Majesté, j' eus, Monseigneur, l' occasion de m'y rendre et d' y voir souvent l' archevêque Jgnace. Je l' entretins et il me manifesta, les larmes aux yeux, qu' il rougissoit d' être à la charge des Moscovites et qu' il voudroit s' attacher à la France. Après plusieurs conversations, il me laissa convaincu que les dispositions qu' il me témoignoit pour Sa Majesté étoient sincères, et je parlais de ses mérites à M. Berthier, alors Gouverneur Général. Je lui représentai combien il étoit intéressant d' attacher à la France un homme tel que l' archevêque Jgnace, qui pouvoit, non seulement nous concilier les Grecs des Jsles, mais ceux de l' Epire. Un homme qui étoit au courant des desseins du Cabinet de Petersbourg sur la Grèce. M. le Gouverneur Berthier ne fit que rire de mes observations. Je me séparai de Monseigneur de l' archevêque Jgnace qui bientôt après partit avec la Division Russe. Arrivé à Petersbourg ses talens furent appréciés. L' Empereur Aléxandre le nomma son conseiller et lui conféra le titre d' Hongroulachia, ou d'archevêque de Hongro-Valachie à la Résidence de Bucharest.

A peine Ali-Pacha eut appris, Monseigneur, qu' Jgnace étoit installé à Bucharest, que lui députa des Emissaires. Il tacha d' établir une correspondance avec lui. Il rendit à ses parens, en attribuant les biens qu' il leur avoit confisqués. Enfin il fit tant qu' il parvint à le rendre suspect aux Russes. Jgnace se voyant soupçonné et maltraité par la Cour de Petersbourg, et détesté par les Barbares du Nord, a pris le seul parti convenable à un homme d' honneur. Il a refusé de suivre le Gal Tchitchakow. Il a donné sa démission et s' est retiré à Vienne.

Ce seroit, Monseigneur, une bonne acquisition pour Sa Majesté que celle de l' archevêque Jgnace, et, si Votre Excellence lui faisoit parler par M^r l' ambassadeur Otto² je ne doute pas qu' il n' acceptât les offres qu' on lui feroit. Il connoit, ai-je dit, tous les secrets de la Cour de Petersbourg et ses intrigues dans le Divan et dans

1. Το έγγραφο απόκειται στα ΑΜΑΕ, ό.π., τ. 6, φ. 385'-388' και φέρει αρ. 40. Πρόκειται για αποκρυπτογράφιση της κρυπτογραφημένης αναφοράς του γάλλου προξένου, η οποία σώζεται στα αμέσως επόμενα φφ. 389'-392'.

2. Louis-Guillaume Otto, κόμης de Mosloy: βλ. σύντομα βιογραφικά γι' αυτόν στου Jean Tulard, *Dictionnaire Napoléon*, Paris, Fayard, 1987, σ. 1276. Ας σημειωθεί εδώ ότι ο Otto ανακλήθηκε από τη Βιέννη στις αρχές του 1813, πράγμα που δεν ήταν δυνατό να το είχε πληροφορηθεί ο Pouqueville όταν συνέτασσε την αναφορά του.

la Turquie. Les provinces Illyriennes présentent une carrière à son Ministère et l'archevêque de Corfou, homme nul sur son déclin, pourroit être remplacé par ce Prélat.

Jgnace est un homme de caractère élevé, très zélé pour le Gouvernement qui l'adopteroit, surtout pour la France, dont il ne parle qu'avec chaleur et enthousiasme.

Je suis etc.

Signé: Pouqueville

II'

Jannina 10 aout 1813

Monseigneur,

Par ma lettre du 27 février 1813, j' ai eu l'honneur d' entretenir Votre Excellence des vertus et des mérites d' Jgnace, ancien archevêque de Larta, depuis archevêque de Bucharest, disgracié par la Russie, et aujourd'hui retiré à Vienne. Je prie Votre Excellence de se faire représenter ma dépêche et de croire à ce que je lui mandois. L' archevêque de Corfou vient de mourir et le choix de son successeur est de grande importance dans le moment actuel. Je croirois qu' Jgnace, si connu dans la Grèce, pourroit le remplacer dans ce poste et rendroit de grands services à Sa Majesté.

.....

J' ai l' honneur etc.

Signé: Pouqueville

Ασφαλώς δεν μπορεί να δεχθεί κανείς, χωρίς συζήτηση, ως αληθείς ή πλήρεις τις πληροφορίες του γάλλου προξένου. Το γενικότερο πρόβλημα της αξιοπιστίας των πηγών τίθεται εδώ οξύτερο, δεδομένων των σκοπιμοτήτων που εξυπηρετούσε η όλως υπαινικτική αναφορά του Pouqueville στη δράση του έλληνα μητροπολίτη. Ο ερευνητής οφείλει, ωστόσο, να δώσει απάντηση στο βασικό ερώτημα, αν, τουλάχιστο, η πηγή του είναι ειλικρινής, στο μέτρο του ανθρωπίνως δυνατού ή στο πλαίσιο της εποχής της. Από την πλευρά αυτή, νομίζω ότι αποτελεί αξιόπιστο δείγμα να διαπιστωθεί αν η πηγή μας αποδίδει την πραγματικότητα σε ένα σημείο που μπορεί να υποβληθεί στον κατά το δυνατόν αντικειμενικό έλεγχο. Εννοώ εδώ, συγκεκριμένα, τη μαρτυρία του γάλλου προξένου ότι αυτός ήταν που συζήτησε προσωπικά με τον Ιγνάτιο, λίγο πριν ο τελευταίος εγκαταλείψει την Κέρκυρα ακολουθώντας τους Ρώσους, τον Νοέμβριο 1807. Υπάρχει, στο σημείο αυτό, και η μαρτυρία του Ιγνατίου, κατά την οποία οι προτάσεις για συνεργασία τού υποβλήθηκαν από τον ίδιο τον γάλλο γενικό διοικητή της Επτανήσου, τον στρατηγό César Berthier. Σε υπόμνημα του Ιγνατίου προς το υπουργείο Εξωτερικών της Ρωσίας (1808, από Πετρούπολη) διαβάζουμε: «...Tout récemment encore le Gouverneur général français dans les sept isles me fit les propositions les plus séduisantes...» Επικαλείται, μάλιστα, τη μαρ-

1. Το έγγραφο αυτό στα ΑΜΑΕ, ό.π., τ. 7, φ. 361'-362', αρ. 171. Εδώ, πάλι, η αποκρυπτογράφηση της κρυπτογραφημένης αναφοράς, η οποία δεν υπάρχει στον οικείο τόμο. Ας σημειωθεί ότι, παρά την περιορισμένη του έκταση, το έγγραφο δεν αναφέρεται ολόκληρο στον Ιγνάτιο.

τυρία του πληρεξουσίου της Ρωσίας στα Επτάνησα κόμη Γ. Μοτσενίγου και του γενικού προξένου της ίδιας χώρας Μπενάκη. Έτσι, διαψεύδει κατηγορηματικά τον F. Rouqueville, τον οποίο και δεν μνημονεύει καθόλου¹.

Τί λοιπόν συνέβη στην πραγματικότητα; Ο ίδιος ο στρατηγός Berthier δεν αναφέρει τίποτε σχετικό. Ούτε, άλλωστε, φαίνεται να χρησιμοποιεί τον ορθόδοξο κληρο της Κέρκυρας, και ιδιαίτερα τον μητροπολίτη της, στα γενικότερα σχέδιά του ή, πιο συγκεκριμένα, για να κερδίσει τους Έλληνες κατοίκους των νησιών². Τη μόνη φορά που επικοινωνεί επίσημα με τον μητροπολίτη της Κέρκυρας είναι για να τον «παρακαλέσει» να φροντίσει ώστε να εκδοθεί το διαζύγιο κάποιας Κατερίνας Speciali, διαβιβάζοντας το αίτημά της και απαιτώντας, με διπλωματικότητα, ευνοϊκή απόφαση³.

Για να κάνει τις προτάσεις του προς τον Ιγνάτιο ο Berthier, και μάλιστα «les plus séduisantes», θα έπρεπε να έχει τους λόγους του. Ο Ιγνάτιος δεν αναφέρει ποιές ακριβώς ήταν οι «δευλεαστικές» προτάσεις του γάλλου γενικού διοικητή. Θα μπορούσαμε να υποθέσουμε, πρώτα-πρώτα, ότι του προσφέρθηκε ο μητροπολιτικός θρόνος της Κέρκυρας. Στην περίπτωση αυτή, εννοείται ότι η εξουσία των Γάλλων ήταν τόσο αποφασιστική, ώστε να επιβάλουν τον μητροπολίτη της αρεσκείας τους, απομακρύνοντας πραξικοπηματικά τον νόμιμο κάτοχο, αφού τότε ο θρόνος δεν χήρευε. Αυτό μάλλον πρέπει να αποκλεισθεί. Για όση ελαφρότητα και αν κατηγορήθηκε ο γάλλος στρατηγός, δεν θα έφτανε στο σημείο να προκαλέσει τόσο ανοιχτά το δημόσιο αίσθημα.

Και επιπλέον, ο γάλλος γενικός διοικητής, για να επιβάλει τον μητροπολίτη της αρεσκείας του, θα έπρεπε να είναι σε θέση να ελέγχει όλη τη διαδικασία της εκλογής του μητροπολίτη: τους εκλέκτορες ιερείς, αλλά και το Πατριαρχείο που επικύρωνε την εκλογή, έστω και τυπικά, και προέβαινε στην ενθρόνιση του μητροπολίτη⁴. Έτσι, και αν ακόμη σκεφθούμε ότι ήταν

1. Βλ. το υπόμνημα δημοσιευμένο στο Πρωτοψάλτη, *Ιγνάτιος*, τ. 2, σ. 24-27, αρ. 38.

2. Όπως εύστοχα παρατηρήθηκε, οι Επτάνησοι «δέχτηκαν στο σύνολό τους με ανακούφιση και ικανοποίηση το δεύτερο ερχομό των Γάλλων. Είχαν στηρίξει πολλές ελπίδες πάνω στους ομόθρησκους Ρώσους και εκείνοι είχαν φροντίσει με κάθε μέσο να τους διαψεύσουν»: Ελένη Ε. Κούκκου, *Ιστορία της Επτανήσου από το 1797 μέχρι την Αγγλοκρατία*, Αθήνα, Παπαδήμας, 1983, σ. 169.

3. Βλ. αντίγραφο της επιστολής του C. Berthier προς τον ορθόδοξο αρχιεπίσκοπο Κερκύρας, με ημερομηνία 17.2.1808, στα *Archives Nationales* (Paris), 33 AP 4 (ή AB XIX 1663) A, φ. 95'. Στο φ. 102' καταχωρίζεται και δεύτερη επιστολή του ίδιου προς τον ίδιο, με ημερομηνία 22.2.1808, με ευχαριστίες και επαίνους για την ευνοϊκή απόφαση του μητροπολίτη. Θεωρώ το κείμενο αυτό ενδιαφέρον και το παραθέτω: «D' après les détails que V.E. a bien voulu me donner dans sa lettre du 26/8 février... d' après surtout l' opinion éclairée que V.E. a bien voulu emettre sur cette affaire, j' ai l' honneur de vous autoriser à déclarer nul le dit mariage par les motifs cités dans Votre lettre».

4. Για τη διαδικασία εκλογής μητροπολίτη και έγκρισής της βλ. Αμίλκας Σ. Αλιβιζάτος,

δυνατό να επηρεασθούν οι εκλέκτορες μέσω άλλων τοπικών πολιτικοστρατιωτικών μηχανισμών, ο Berthier δεν θα είχε τον χρόνο μέσα στους λίγους μήνες της παρουσίας του στην Κέρκυρα να δημιουργήσει τους απαραίτητους μηχανισμούς. Όσο για το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, ήταν μάλλον αδύνατη οποιαδήποτε παρέμβαση εκ μέρους των Γάλλων, δεδομένης της γνωστής τοποθέτησης της κεφαλής της ορθόδοξης Εκκλησίας υπέρ της Ρωσίας, παρά τις εγκάρδιες σχέσεις Ναπολέοντα-Αλεξάνδρου την εποχή αυτή.

Άλλωστε, ο Berthier δεν είχε κανένα λόγο να είναι δυσαρεστημένος με τον τότε μητροπολίτη Κερκύρας, τον Ιερόθεο Τσιγάλα¹. Ο ίδιος ο γάλλος στρατηγός, σε υπόμνημά του προς τον βασιλιά της Νεαπόλεως Ιωσήφ Βοναπάρτη, με ημερομηνία 27.12.1807, αναφέρει επί λέξει: «Le chef de l' église grecque est un homme pieux. Il est généralement aimé et estimé. Il s' est montré l' ami des français, et dans toutes les circonstances il a, par des cérémonies religieuses, inspiré aux habitants l' amour et la reconnaissance qu' ils doivent à leur nouveau souverain»².

Περισσότερο πιθανή φαίνεται η άποψη που μας παραδίδει μια άλλη μαρτυρία του 1808, σχετικά με το περιεχόμενο των προτάσεων των Γάλλων προς τον Ιγνάτιο. Ανήκει στον πληρεξούσιο της Ρωσίας Μοτσενίγο³. Σύμφωνα μ' αυτή, οι Γάλλοι - χωρίς να γίνεται μνεία συγκεκριμένου προσώπου - αφού πληροφορήθηκαν για την επίδραση που ασκούσε ο Ιγνάτιος «sur les Grecs de l' Epire», επιθυμούσαν ζωηρά «de le garder pour lui donner la direction de tous les légionnaires, dont ils tâchent par toute voie de grossir le nombre...». Η εκδοχή Μοτσενίγου φαίνεται πιθανή, δεδομένης της δράσης του Ιγνατίου στη Λευκάδα, κατά την πολιορκία του νησιού από τον Αλή πασά στα 1806. Ακόμη, είναι γνωστή η προσπάθεια του Berthier για τη δημιουργία ενός «corps Albanais» στα Επτάνησα, που θα έλυνε κατά

«Περί ιστορικών πινεν επεισοδίων σχετικών προς την αφομοίωσιν της Εκκλησίας της Επτανήσου μετά της Αυτοκεφάλου Εκκλησίας της Ελλάδος μετά την Ένωσιν της Επτανήσου». *Πρακτικά Γ' Πανιωνίου Συνεδρίου*, τ. Α, εν Αθήναις 1967, σ. 3. Για την ανασύσταση του επισκοπικού θρόνου Κερκύρας βλ. Σπυρίδων Κ. Παπαγεωργίου, *Ιστορία της Εκκλησίας της Κερκύρας. Από της αναστάσεως αυτής μέχρι του νυν*, εν Κερκύρα, εκδ. Αδελ. Γ. Ασπιώτη, 1920, σ. 123-125.

1. Για τον μητροπολίτη Ιερόθεο (κατά κόσμον Ιωάννη) Τσιγάλα (1800-1813) και τις περιπέτειες της εκλογής του βλ. Σπ. Παπαγεωργίου, *Ιστορία*, σ. 125-130.

2. Βλ. το εν λόγω υπόμνημα, με ημερομηνία 27.12.1807 και τίτλο «Rapport Militaire, Civil et Politique», στα *Archives Nationales* (Paris), 33 AP I (AB XIX 1660), φ. 143°-148° (το παρατιθέμενο εδώ απόσπασμα στο φ. 146°). Το υπόμνημα αυτό (αντίγραφο, καταχωρισμένο σε ειδικό κατάστιχο) πρέπει να θεωρηθεί ως συνέχεια προηγούμενου, με την ίδια ημερομηνία και τίτλο «Rapport du 27 décembre», στα φφ. 142°-143°. Το πρώτο, άρα και το δεύτερο, υποβάλλεται προς τον βασιλιά της Νεαπόλεως όπως φανερώνει η ένδειξη, στο αριστερό περιθώριο του φ.142°: A.S.M. le Roi de Naples.

3. Βλ. την έκθεση του κόμη Μοσενίγο, συνημμένη σε αναφορά του προς τον βαρόνο de Budberg, αρ. 94 της 6.18.4.1808, δημοσιευμένη στον Πρωτοψάλτη, *Ιγνάτιος*, τ. 2, σ. 22-23, αρ. 37.

κάποιον τρόπο, προσωρινό έστω, το οξύ πρόβλημα της έλλειψης ικανοποιητικών δυνάμεων για την άμυνα των νησιών¹. Ανακύπτει, ωστόσο, εδώ το ερώτημα: ήταν δυνατό ο στρατηγός Berthier, ένας στρατιωτικός καριέρας, να απευθυνθεί για μια αποστολή σαφώς στρατιωτική, όπως ήταν η εκπαίδευση και η πειθαρχία ενός στρατιωτικού σώματος, σε έναν άνθρωπο της εκκλησίας; Άλλωστε η θέση αυτή δόθηκε σε στρατιωτικό: τον καπετάν Χριστάκη, αρχικά, και μετά σέ γάλλο, τον συνταγματάρχη Minot². Και πέρα από αυτά, ο Berthier δεν κάνει καθόλου λόγο για τον Ιγνάτιο, ούτε στις 30 και πλέον επιστολές του προς τον Μοτσενίγο (από 24.8. μέχρι τέλη 1807), ούτε και στις είκοσι επιστολές του προς τον F. Rouquerville³. Αλλά και ο ίδιος ο Ιγνάτιος, κατά την ορθή παρατήρηση του καθηγητή Πρωτοψάλτη⁴, «εγνώριζε καλώς... ότι από του 1798... δεν ήτο συμπαθής εις τους Γάλλους...». Ο Berthier, τέλος, προκειμένου να αποφύγει πιθανή άρνηση του Ιγνατίου, θα ήταν φρόνιμο να του κάνει τις προτάσεις του μέσω τρίτου, αν, βέβαια, σκόπευε να προτείνει κάτι στον έλληνα μητροπολίτη.

Πιο κοντά στην αλήθεια φαίνεται, έπειτα από τα παραπάνω, η μαρτυρία του Rouquerville για το συγκεκριμένο θέμα. Το πιο κατάλληλο πρόσωπο να πλησιάσει τον Ιγνάτιο ήταν ο γενικός πρόξενος στα Γιάννενα: πρόσφερε, από τη θέση του, τις δέουσες εγγυήσεις για τη σοβαρότητα των γαλλικών προθέσεων, χωρίς, παράλληλα, να εκτίθεται ο γενικός διοικητής των Επτανήσων σε μια πιθανή άρνηση. Επιπλέον, υπήρχε και ένα τουλάχιστο σημείο επαφής μεταξύ των δύο ανδρών, του έλληνα αρχιερέα δηλ. και του γάλλου διπλωμάτη: η στάση τους απέναντι στον Αλή πασά. Οι συζητήσεις μεταξύ του F. Rouquerville και του Ιγνατίου έγιναν, κατά τη μαρτυρία του πρώτου, στην Κέρκυρα, λίγο πριν ο δεύτερος αναχωρήσει από το νησί ακολουθώντας τους Ρώσους, τον Νοέμβριο 1807. Με βάση τις διαθέσιμες μαρτυρίες, είναι βέβαιο ότι ο Rouquerville βρισκόταν στην Κέρκυρα μετά τις 23.10. και πριν την 4.11.1807⁵.

1. Βλ. A. Borpe, *L' Albanie et Napoléon (1797-1814)*, Paris, Hachette, 1914, σ. 222, όπου επιστολή του Berthier προς τον Ναπολέοντα, με ημερομηνία 6.9.1807. Πρβλ. και Γεωργίου Α. Σιορόκα, «Ο Αλή πασάς και οι αυτοκρατορικοί Γάλλοι της Επτανήσου. (Νέα στοιχεία από το ανέκδοτο αρχείο του C. Berthier)», *Δωδώνη* 3(1974)297. Όπως σωστά πυρατηρήθηκε, στα Επτάνησα κατέφευγαν όλοι οι πρόσφυγες από την Ήπειρο και την Κεντρική Ελλάδα, μετά την έκρηξη του ρωσο-τουρκικού πολέμου του 1806-1812, για να αποφύγουν την εκδίκητική μανία των Τούρκων και ιδιαίτερα του Αλή πασά: Ariadna Camariano-Cioran, «Les îles Ioniennes de 1797 à 1807 et l' essor du courant philofrançais parmi les Grecs», *Πρακτικά Γ' Πανιωνίου Συνεδρίου*, τ. 1, εν Αθήναις 1967, σ. 110.

2. Βλ. Borpe, *L' Albanie*, σ. 223-228.

3. Η εν λόγω αλληλογραφία στα AN, 33 AP 1 (AB XIX 1660).

4. Πρωτοψάλτη, *Ιγνάτιος*, τ. 1, σ. 64.

5. Στις 23.10.1807 γράφει, από την Πρέβεζα, προς τον Berthier, προς τον οποίο ξαναγράφει στις 4.11., και πάλι από την Πρέβεζα. Στις 5. 11.1807 (υρ. 22) ο F. Rouquerville αναφέρει προς τον Berthier: «Après avoir lutté pendant cinq jours contre la mer et les vents contraires, je suis

Τότε πρέπει να έγιναν και οι ενλόγω επαφές. Ο γάλλος πρόξενος αφήνει να εννοηθεί επίσης σαφώς ότι συναντήθηκε και συζήτησε με τον Ιγνάτιο με πρωτοβουλία του ενός ή του άλλου, χωρίς την έγκριση του γενικού διοικητή ή, το πιθανότερο, εν αγνοία του. Αφού ο Rouqueville βεβαιώθηκε, όπως λέει, για την ειλικρίνεια του Ιγνατίου, τότε έκανε τις προτάσεις του προς τον γενικό διοικητή, ο οποίος τις βρήκε κυριολεκτικά για γέλια. Η συγκεκριμένη αναφορά στη στάση του Berthier μπορεί να αποδίδει την πραγματικότητα, αφού δεν αντιβαίνει στη γενικότερη αλαζονική συμπεριφορά του γάλλου στρατηγού και κόμη - αδελφού, άλλωστε, του αρχιστράτηγου Αλέξανδρου Berthier, πρίγκιπα του Neuchâtel και του Wagram. Είναι δυνατό, όμως, να τονίζεται υπερβολικά από τον Rouqueville, περίπου έξι χρόνια αργότερα, αν όχι για άλλο λόγο, που θα αναφερόταν στις πιθανές άσχημες σχέσεις Rouqueville - Berthier, τουλάχιστο για να τονιστεί η ορθότητα της τότε ενέργειάς του. Οπωσδήποτε όμως, η κατηγορηματικά αρνητική στάση του Berthier σταμάτησε κάθε παραπέρα ενέργεια¹. Δεν γνωρίζουμε, ακόμη, αν ο Rouqueville ανέφερε τα καθέκαστα προς τον προϊστάμενό του υπουργό των Εξωτερικών, οπότε θα διαθέταμε μια επιπλέον μαρτυρία². Αλλά και τα διαθέσιμα στοιχεία με πείθουν ότι η μαρτυρία του γάλλου γενικού προξένου απηχεί την πραγματικότητα, τουλάχιστο περισσότερο από εκείνη του Ιγνατίου για το ίδιο θέμα.

Με όσα παραπάνω εξέθεσα, δεν προτίθεμαι να ισχυριστώ ότι όλες οι απόψεις που εκφράζει στις δύο αναφορές του εδώ ο γάλλος γενικός πρόξενος και οι πληροφορίες του για τον Ιγνάτιο είναι οπωσδήποτε αντικειμενικές. Οι σκοπιμότητες που υπηρετεί είναι και εμφανείς και γνωστές εν πολλοίς. Ωστόσο, δεν θεωρώ άσκοπη τη σύντομη ανάλυση που προηγήθηκε, γιατί, τουλάχιστο, έδειξε ότι και οι θέσεις και οι απόψεις του Ιγνατίου στο γνωστό υπόμνημά του προς το ρωσικό υπουργείο Εξωτερικών δεν είναι απαλλαγμένες από σκοπιμότητες εξίσου προφανείς. Δεν θεωρώ, επίσης, άσκοπη τη λεπτομερέστερη συζήτηση των απόψεων του F. Rouqueville σχετικά με τον δραστήριο, και αμφιλεγόμενο, έλληνα ιεράρχη.

enfin arrivé à Prevesa...». (Οι επιστολές στα AN, 33 AP 37 [AB XIX 1696]). Ο F. Rouqueville βρέθηκε και πάλι στην Κέρκυρα, στις αρχές Δεκεμβρίου 1807· σε επιστολή του προς τον Berthier, από Γιάννενα, 12.12.1807 (ό.π.), αναφέρει ότι έφυγε από την Κέρκυρα στις 3.12. Ο Ιγνάτιος πρέπει ήδη να είχε εγκαταλείψει το νησί.

1. Είναι αξιοσημείωτο ότι ο γενικός πρόξενος δεν επανέρχεται στο θέμα, ούτε και στην αλληλογραφία του με τον Berthier. Στις 29, συνολικά, αναφορές που υπέβαλε στον γενικό διοικητή της Επτανήσου, κατά το διάστημα 4.11.-30.12.1807 (βλ. AN, 33 AP 37 [AB XIX 1696]), κανένας λόγος δεν γίνεται για τον Ιγνάτιο.

2. Από τη σειρά της αλληλογραφίας του F. Rouqueville με το υπουργείο Εξωτερικών λείπουν οι αναφορές αρ. 102 και 103, που πρέπει να στάλθηκαν από την Κέρκυρα, τέλη Οκτωβρίου-αρχές Νοεμβρίου 1807. Συγκεκριμένα, στο AMAE, CCC, Janina, τ. 1, υπάρχει (φ. 373^v) η αναφορά αρ. 101 της 21.10.1807, και αμέσως μετά (φ. 374^r-375^v) η αναφορά αρ. 104 της 7.11.1807.

Καί πρώτα-πρώτα, για τις περίεργες σχέσεις Ιγνατίου -Αλή πασά. Κατά τον Rouquerville, λοιπόν, ο Ιγνάτιος «είχε τη δυστυχία να αποκτήσει την εμπιστοσύνη του Αλή πασά», έγινε φίλος και μυστικοσύμβουλός του. Ο γάλλος πρόξενος δεν μας πληροφορεί για τον τρόπο που τα πέτυχε όλα αυτά ο Ιγνάτιος. Διπλωματικότατα, δεν αναφέρεται στη δράση του Ιγνατίου κατά την κατάληψη της Πρέβεζας: μια τέτοια αναφορά, βέβαια, δεν θα εξυπηρετούσε καθόλου την παρούσα εισήγησή του¹. Υπογραμμίζει, αντίθετα, τον ενεργό ρόλο του Ιγνατίου κατά τις επαφές του Αλή πασά με τους Ρώσους, «alors maîtres de Corfou», προφανώς για να αιτιολογήσει τη θέση του ότι ο Ιγνάτιος, από τότε ακόμη, δηλ. πριν το 1807, ήταν γνώστης των ρωσικών προθέσεων και σχεδίων.

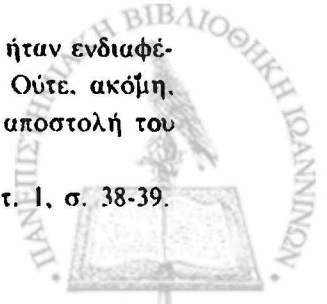
Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η άποψη του Rouquerville για τους λόγους της φυγής του Ιγνατίου από την Ήπειρο (το 1805). Κατά τον γάλλο διπλωμάτη, ο Ιγνάτιος είχε σαφή επίγνωση του ρόλου του πλησίον του Αλή πασά, κι ακόμη είχε αντιληφθεί τους θανάσιμους κινδύνους για τον ίδιο που εγκυμονούσε ο ρόλος αυτός, «αργά ή γρήγορα». Στο σημείο αυτό, οι υπάρχουσες εκδοχές είναι αντιφατικές². Κατά την άποψη του εγγράφου μας, ο Αλής υποπευόταν ότι ο Ιγνάτιος θα τον πρόδιδε: γι' αυτό ενέπλεξε στην υπόθεση κάποιον από τους γραμματείς του³, πράγμα που κατατρόμαξε τον δεσπότη της Άρτας και τον οδήγησε στην απόφαση να φύγει από την Ήπειρο. Ο Rouquerville, ωστόσο, αφήνει να εννοηθεί ότι ο Ιγνάτιος φοβήθηκε για την ζωή του και αποφάσισε να φύγει. Είναι γνωστό ότι ο Λέσβιος ιεράρχης πήρε μαζί του τον αδελφό του Χριστόφορο, κληρικό, τον γραμματέα του Δημ. Μόστρα και το γιατρό Ν. Μαυρομάτη. Αλλά, γεννάται το ερώτημα, πώς κατάφερε να διαφύγει κρυφά με όλους αυτούς; Και ακόμη, δεν σκέφθηκε ο Ιγνάτιος ότι η οργή του πασά θα ξεσπούσε, όπως και έγινε, στους εναπομείναντες συγγενείς του Μόστρα⁴; Έχουμε, λοιπόν, κάθε δικαίωμα να υποθέσουμε ότι ο Ιγνάτιος έθετε σε πρώτη μοίρα την ίδια του τη σωτηρία και ότι και οι ενέργειές του στο παρελθόν, αυτές δηλ. για τις οποίες κατηγορήθηκε, δεν ήταν και τόσο ανιδιοτελείς. Όλα αυτά μας οδη-

1. Αργότερα, στα έργα του, ο F. Rouquerville κάνει λόγο για την ανάμιξη του Ιγνατίου στα γεγονότα της Πρέβεζας, αλλά και πάλι αποφεύγει κάθε σκληρό χαρακτηρισμό για τον έλληνα ιεράρχη: F. Rouquerville, *Histoire*, τ. 1, σ. 134 κε. Και εδώ επιμένει στην εκδοχή ότι ο Ιγνάτιος υπήρξε θύμα της πονηριάς του Αλή πασά, επισημαίνοντας μόνο, κατά τρόπο σαφώς επιτιμητικό αλλά ήπιο, ότι ο Ιγνάτιος «aurait dû savoir que la foi des tyrans n' est jamais qu' une cruelle perfidie...» (σ. 136).

2. Για τους λόγους και τον τρόπο της φυγής του Ιγνατίου από την Άρτα, το 1805, βλ. Πρωτοψάλτη, *Ιγνάτιος*, τ. 1, σ. 36-39, όπου και η βιβλιογραφία.

3. Ο F. Rouquerville δεν μας δίνει περισσότερες λεπτομέρειες, που ασφαλώς θα ήταν ενδιαφέρουσες. Ίσως εννοείται εδώ ο Σπυρ. Κολοβός, «εξ απορρητών» του Αλή πασά. Ούτε, ακόμη, δηλώνεται σε ποιά υπόθεση ενεπλάκη ο ενλόγω γραμματέας: πιθανώς εννοείται η αποστολή του Ιγνατίου στη Λευκάδα.

4. Για τις περιπέτειες των συγγενών του Μόστρα βλ. Πρωτοψάλτη, *Ιγνάτιος*, τ. 1, σ. 38-39.

γούν να συμφωνήσουμε μάλλον με την άποψη του Leake, ότι ο δεσπότης της Άρτας βρισκόταν «in a perpetual state of fear for his own safety»¹.

Ο F. Rouqueville αναφέρεται επίσης σε προσπάθειες του Αλή πασά να αποκαταστήσει τις σχέσεις του με τον Ιγνάτιο, όταν αυτός είχε τοποθετηθεί από τους Ρώσους στον μητροπολιτικό θρόνο Ουγγροβλαχίας, στο Βουκουρέστι. Κατά τον Rouqueville, ο Αλής απευθύνθηκε στους συγγενείς του Ιγνατίου, στους οποίους μάλιστα επέστρεψε όσα τους είχε κατασχεήσει. Στο σημείο αυτό, ωστόσο, η αναφορά του γάλλου προξένου ελέγχεται ανακριβής. Όπως ήδη έχει αποδειχθεί, ο Ιγνάτιος επικοινωνήσε με τον Αλή πασά και τον γιο του Μουχτάρ από το Ιάσιο, στις 7.4.1810², καθ' οδόν προς το Βουκουρέστι, πριν ακόμη ενθρονιστεί εκεί, δηλ. πριν την 5.5.1810³. Το βέβαιο πάντως είναι ότι, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, επιχειρήθηκε να επανασυνδεθούν οι σχέσεις Ιγνατίου-Αλή πασά, γεγονός που απηχεί και η σύντομη αναφορά του Rouqueville.

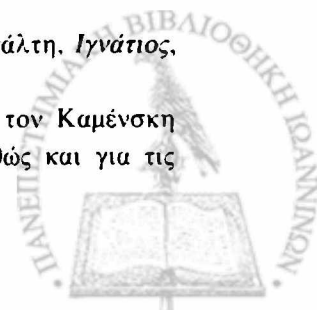
Οι αμέσως επόμενες φράσεις της αναφοράς του γάλλου προξένου, δηλ. ότι ο Αλή πασάς κατόρθωσε να καταστήσει ύποπτο στους Ρώσους τον Ιγνάτιο, και έτσι αυτός αναγκάστηκε να παραιτηθεί από τον μητροπολιτικό θρόνο Ουγγροβλαχίας, ότι δεν θέλησε να ακολουθήσει τον Τσιτσαγώφ⁴ στην Πετρούπολη και επέλεξε τη Βιέννη ως τη μόνη έντιμη λύση, στοιχειο-

1. Βλ. William Martin Leake, *Travel in Northern Greece*, τ. 1, London 1835 (ανατύπωση Hakkert, Amsterdam 1967), σ. 203. Ο κυριότερος υποστηρικτής του Ιγνατίου σήμερα, ο καθηγ. Εμμ. Γ. Πρωτοψάλτης (*Ιγνάτιος*, τ. 1, σ. 46), δύσκολα αντικρούει την άποψη αυτή του άγγλου αξιωματικού, περιηγητή και διπλωμάτη, με το γενικότερο επιχείρημα ότι ο Leake, που «δεν στερείται βεβαίως κριτικού πνεύματος και αι πλάναι του εν Ελλάδι είναι ελάχιστα», «εν τούτοις ηγνόμεναι και τους σκοπούς και τας μεθόδους του Ιγνατίου, παραλλάκτως ομοίους προς τους σκοπούς και τας μεθόδους της διοικούσης Εκκλησίας και σύμπαντος του ανωτέρου κλήρου κατά τους δυσχερείς εκείνους χρόνους». Το επιχείρημα αυτό μεταθέτει απλώς το πρόβλημα σε άλλα επίπεδα και φέρνει στην ίδια μοίρα, μάλλον άδικα, όλους ανεξαιρέτα τους ορθόδοξους ιεράρχες.

2. Βλ. τις επιστολές του Ιγνατίου προς τον Αλή πασά και τον Μουχτάρ, από το Ιάσιο, στον Πρωτοψάλτη, *Ιγνάτιος*, τ. 2, σ. 32-33, αρ. 45 και 46, αντίστοιχα. Οι επιστολές είναι γραμμένες στα γαλλικά και, όπως ομολογεί ο Ιγνάτιος (βλ. αναφορά του προς τον υπουργό Εξωτερικών της Ρωσίας, κόμη Romanzoff, από Βουκουρέστι, 27.5.1810, ο.π., τ. 2, σ. 34-35, αρ. 47), γράφτηκαν καθ' υπαγόρευση των Ρώσων και στάλθηκαν στους αποδέκτες τους μέσω ρωσικών καναλιών επικοινωνίας. Έτσι εξηγείται και η γλώσσα των επιστολών, ενώ θα ήταν λογικότερο να συνταχθούν στην ελληνική. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι οι Ρώσοι δεν ήταν ακόμη σίγουροι για τον Ιγνάτιο; Λίγο δύσκολο, αν και όχι απίθανο την εποχή αυτή. Έτσι εξηγείται, επίσης, και ο ελαφρύς τόνος των επιστολών, η δικαιολογία ότι για λόγους υγείας τοποθετήθηκε ο Ιγνάτιος στο Βουκουρέστι, αλλά και η αποφυγή αναφοράς σε θέματα που θα μπορούσαν να εξοργίσουν τον Αλή πασά.

3. Για την ημερομηνία ενθρόνισης του Ιγνατίου στο Βουκουρέστι βλ. Πρωτοψάλτη, *Ιγνάτιος*, τ. 1, σ. 75.

4. Για τις αγαθές σχέσεις του Ιγνατίου με τον Τσιτσαγώφ, που διαδέχθηκε τον Καμένσκη στην αρχιστρατηγία των ρωσικών δυνάμεων των παραδουνάβιων Ηγεμονιών, καθώς και για τις τιμές προς τον Ιγνάτιο, βλ. Πρωτοψάλτη, *Ιγνάτιος*, τ. 1, σ. 87-88.

θετούν μια εντελώς νέα εκδοχή, που απαιτεί περαιτέρω έρευνα. Είναι γνωστό ότι ο Ιγνάτιος τιμήθηκε από τους Ρώσους με ανώτατες διακρίσεις¹, αλλά και με ισόβια σύνταξη. Είναι επίσης γνωστό ότι ο Ιγνάτιος έφυγε από το Βουκουρέστι για τη Βιέννη, αφού πρώτα ζήτησε και έλαβε την άδεια του ναυάρχου Τσιτσαγώφ².

Το ερώτημα, ωστόσο, που ανακύπτει από την αναφορά του Rouqueville, είναι γιατί ο Ιγνάτιος προτίμησε τη Βιέννη και όχι την Πετρούπολη ή κάποιο άλλο μέρος. Ασφαλώς, όπως τονίζει ο καθηγητής Πρωτοψάλτης³, ο Ιγνάτιος δεν μπορούσε να παραμείνει στο Βουκουρέστι «επί τη τοιαύτη εξέλιξη των πολιτικών πραγμάτων εν Βλαχία», δηλ. μετά τη ρωσοτουρκική συνθήκη του Βουκουρεστίου της 16/28.5.1812, με την οποία η Τουρκία ξανάπαιρνε τις παραδουνάβιες Ηγεμονίες. Κατά τον Πρωτοψάλτη, επίσης, ο Ιγνάτιος προτίμησε τη Βιέννη «ένθα υπήρχεν ακμαία ελληνική κοινότης, μεταξύ των μελών της οποίας ηρίθμει ούτος σημαίνοντας φίλους», αλλά και κατά συμβουλή του Ρομαντζώφ. Κατά τον ίδιο τον Ιγνάτιο, όπως αναφέρει σε επιστολή του προς τον Ρομαντζώφ⁴, ο ρώσος πρίγκιπας δεν φαίνεται να του υπέδειξε τη Βιέννη· εκείνο που του συνέστησε «φιλικά» ήταν να μη διακινδυνέψει να διατηρήσει τον θρόνο του Βουκουρεστίου. Στη συνέχεια ο Ιγνάτιος, αφού υπενθυμίζει τις υπηρεσίες και την αφοσίωσή του προς τους Ρώσους, και κυρίως πόσα έχασε, αφού ακόμη εκφράζει την πικρία και την απογοήτευσή του για την απώλεια της θέσης του στο Βουκουρέστι και για το ότι δεν κατόρθωσε να ξαναπάρει από τους Τούρκους όσα στο παρελθόν του άρπαξαν, ανησυχεί για την ίδια την επιβίωσή του, χωρίς τη σύνταξη που οι Ρώσοι είχαν υποσχεθεί να του δίνουν. Για την επιλογή, πάντως, της Βιέννης ως τόπου παραμονής δεν γίνεται κανένας λόγος⁵.

1. Βλ. Πρωτοψάλτη, *Ιγνάτιος*, τ. 1, σ. 121.

2. Βλ. τις επιστολές του Ιγνατίου προς τον Τσιτσαγώφ, από Βουκουρέστι, με ημερομηνία 30.7. και 8.8.1812, στου Πρωτοψάλτη, *Ιγνάτιος*, τ. 2, σ. 45-46, αρ. 59 και 60, αντίστοιχα. Βλ. και άλλη επιστολή του Ιγνατίου προς τον ίδιο, από Βιέννη, 22.12.1812 (ό.π. σ. 41 αρ. 64), με το υστερόγραφο της οποίας παραπονείται για την κατάληψη από άλλον του μητροπολιτικού θρόνου του Βουκουρεστίου, από τον οποίο ο Ιγνάτιος, όπως σημειώνει, δεν είχε ποτέ παραιτηθεί!

3. Βλ. Πρωτοψάλτη, *Ιγνάτιος*, τ. 1, σ. 121.

4. Από Βιέννη, 8.4.1813 : Πρωτοψάλτη, *Ιγνάτιος*, τ. 2, σ. 49-50 αρ. 65.

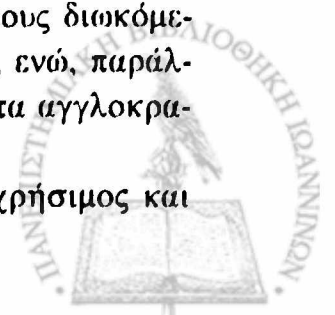
5. Θα τολμήσω να θέσω, περισσότερο από διαίσθηση παρ' από τα διαθέσιμα στοιχεία, ως υπόθεση έρευνας, τη γνώμη ότι οι Ρώσοι με κάποιο τρόπο απέκλεισαν την επάνοδο του Ιγνατίου στη Ρωσία. Οι τιμές και όλα τα άλλα, στην περίπτωση αυτή, μπορούν να εξηγηθούν ως αντάλλαγμα, για να μην επιμείνει στις διεκδικήσεις του, που φαίνεται είχαν εκδηλωθεί, επί του μητροπολιτικού θρόνου Ουγγροβλαχίας. Η δράση του Ιγνατίου στο Βουκουρέστι, από όπου, όπως ο ίδιος ομολογεί, δεν περίμενε να φύγει κάποια μέρα, τον είχε καταστήσει αγαπητό, αν δεν είχαν δημιουργηθεί και άλλα στηρίγματα εκεί για τον λέσβιο ιεράρχη. Φαίνεται, λοιπόν, πιθανό ότι η ρωσική πολιτική προτιμούσε να παραιτηθεί «αυτοβούλως» ο Ιγνάτιος. Σε τελευταία ανάλυση, ίσως και λόγοι υγείας να επέβαλλαν την επιλογή της Βιέννης. Αλλά και πάλι, φαίνεται σίγουρο ότι από την αρχή η Βιέννη αποτελούσε για τον Ιγνάτιο προσωρινό σταθμό· σ' αυτό θα χρειαστεί να επανέλθουμε παρακάτω.

Ούτε, πάλι, μπορούμε να δεχθούμε ανεπιφύλακτα την άποψη που μας παραδίδει ο γενικός πρόξενος Rouquerville. Και εδώ η σκοπιμότητα είναι προφανής: ασφαλώς ο γάλλος διπλωμάτης ήθελε να εμφανίσει τον Ιγνάτιο ως «ανανήψαντα» από την ρωσοφιλία του και χρήσιμο για τα σχέδια των Γάλλων, ήδη εχθρών της Ρωσίας. Διαφορετικά, δεν θα μπορούσε να στηρίξει την εισήγησή του, να χρησιμοποιηθεί δηλ. οπωσδήποτε ο έλληνας δεσπότης.

Και θα ήταν πράγματι απόκτημα για τους Γάλλους ο Ιγνάτιος, όπως εύστοχα σημειώνει ο F. Rouquerville. Ο έλληνας ιεράρχης ήταν σε θέση να προσφέρει, αν ήθελε, πολλές καλές υπηρεσίες. Λόγω της φήμης και του κύρους του, ήταν δυνατό να επηρεάσει υπέρ των Γάλλων τους Έλληνες των νησιών και της Ηπείρου, κάτι ιδιαίτερα αναγκαίο στα 1813, όταν δηλ. η προφανώς δυσχερής θέση της αυτοκρατορικής Γαλλίας ευνοούσε και υποκινούσε την ανοιχτή έκφραση της δυσαρέσκειας ή και της αντίθεσης των Ελλήνων της Επτανήσου, και πιο συγκεκριμένα της Κέρκυρας που είχε απομείνει υπό γαλλική κατοχή. Η έντονη και εύλογη αγγλική προπαγάνδα δεν ήταν, ασφαλώς, αμέτοχη που είχε δημιουργηθεί η δυσάρεστη για τους Γάλλους κατάσταση, ιδιαίτερα στον ευαίσθητο τομέα της κοινής γνώμης. Όταν λοιπόν αναμενόταν από στιγμή σε στιγμή η εκδήλωση της αγγλικής επίθεσης κατά της Κέρκυρας, οι Γάλλοι όφειλαν να εξασφαλίσουν πάση θυσία τη συνεργασία των Ελλήνων «απηκόων» τους, δεδομένου ότι οι γαλλικές δυνάμεις στο νησί ήταν ανεπαρκέστατες, οι εφεδρείες ανύπαρκτες, η μεταφορά στρατευμάτων αδύνατη λόγω του αποκλεισμού του νησιού από τους Άγγλους, ο ανεφοδιασμός δυσχερέστατος. Πιθανή παρέμβαση του Ιγνατίου στο σημείο αυτό θα αποτελούσε πολύτιμη, πράγματι, βοήθεια για τους Γάλλους της Κέρκυρας.

Αλλά και την κοινή γνώμη στην Ήπειρο θα μπορούσε να επηρεάσει ο Ιγνάτιος. Οι αναφορές του γενικού προξένου της Γαλλίας στα Γιάννενα επισημαίνουν, υπογραμμίζουν και τονίζουν συνεχώς και σέ όλους τους τόνους τον κίνδυνο από τη διαβρωτική επίδραση της προπαγάνδας των Άγγλων και του Αλή πασά. Ήταν απόλυτα αναγκαίο, αν όχι ζωτικής σημασίας, να εξασφαλισθεί η ηρεμία και η συνεργασία των Ελλήνων στη γαλλοκρατούμενη Πάργα, κρίσιμο σημείο στις σχέσεις Γάλλων-Αλή: ήταν, επίσης, αναγκαίο να διατηρήσουν οι Γάλλοι στηρίγματα στην ηπειρωτική ακτή, γιατί έτσι θα έμενε ανοιχτός ο μόνος δρόμος ανεφοδιασμού της Κέρκυρας. Κυρίως όμως η παρέμβαση του Ιγνατίου θα τους ήταν πολύτιμη στον τομέα της δημιουργίας εφεδρειών στην ηπειρωτική ακτή, ανάμεσα στους διωκόμενους από τον Αλή ή σε όσους είχαν ως επάγγελμα τον πόλεμο, ενώ, παράλληλα, θα ανακοπτόταν η ροή όλων αυτών των στοιχείων προς τα αγγλοκρατούμενα νησιά του Ιονίου.

Πέρα από το καθαρά τοπικό επίπεδο, ο Ιγνάτιος θα ήταν χρήσιμος και

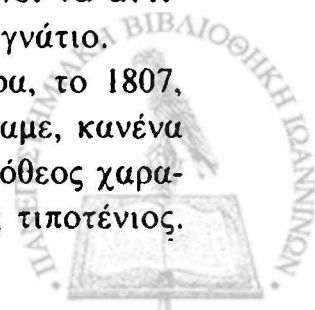

για τη γενικότερη γαλλική πολιτική. Κατά τον Rouquerville, ο πρώην Ουγγροβλαχίας, στενός συνεργάτης και φίλος των Ρώσων, γνώριζε πολλά, αν όχι όλα όπως καθ' υπερβολή σημειώνεται, από τα μυστικά της ρωσικής πολιτικής ως προς την οθωμανική Αυτοκρατορία, καθώς και πολλές από τις μηχανορραφίες της με την Πύλη. Όλα αυτά θα ήταν ασφαλώς ιδιαίτερα χρήσιμα για τους Γάλλους, ήδη σε σύγκρουση, όπως σημειώθηκε, με τη Ρωσία. Ο γάλλος πρόξενος δεν αναφέρει εδώ ποιές ακριβώς θα ήταν οι «μεγάλες υπηρεσίες προς τον Ναπολέοντα» που θα μπορούσε να προσφέρει ο Ιγνάτιος. Μάλλον δεν πρόκειται για συνηθισμένη μεγαλοστομία στη ρύμη του λόγου. Η κρισιμότητα της κατάστασης και η σοβαρότητα της εισήγησης, την οποία μάλιστα ο Rouquerville εκτιμά ότι πρέπει να θέσουν υπόψη του αυτοκράτορα, δεν θα τις επέτρεπαν. Υποθέτουμε πως η προξενική αναφορά εννοεί εδώ ότι οι πιθανές αποκαλύψεις του Ιγνατίου θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν, ίσως και με άλλα στοιχεία, για να προκαλέσουν ή να υποβοηθήσουν μια νέα ρωσοτουρκική ρήξη. Μια τέτοια εξέλιξη θα ήταν σπουδαία κίνηση αντιπερισπασμού και θα πρόσφερε αποτελεσματική ανακούφιση στις δεινά δοκιμαζόμενες γαλλικές δυνάμεις της «Grande Armée» στα ρωσικά μέτωπα.

Ο Ιγνάτιος θα έπαιρνε, ως αντάλλαγμα για τη συνεργασία του, κάποιον μητροπολιτικό θρόνο: ή στις Ιλλυρικές επαρχίες ή στην Κέρκυρα. Για τις «Ιλλυρικές επαρχίες», στις οποίες τόσες ελπίδες στήριξε - μάταια- η ναπολεόντεια πολιτική, η σιβυλλική φράση της αναφοράς αρ. I του Rouquerville, ότι δηλ. «les provinces Illyriennes présentent une carrière à son Ministère», δεν μας προσφέρει σημαντική βοήθεια σχετικά με τη θέση που οι Γάλλοι προόριζαν για τον Ιγνάτιο. Είναι γνωστό, βέβαια, ότι οι περίφημες αυτές επαρχίες χάνονται για τους Γάλλους μέσα στο 1813, ιδίως μετά τις ήττες των γαλλικών δυνάμεων στα γερμανικά μέτωπα. Άλλωστε, και ο Rouquerville δεν επανέρχεται στην αναφορά του αρ. II, τον Αύγουστο του 1813, οπότε το θέμα αυτό είχε μάλλον κλείσει. Δεν μπορεί, ωστόσο, να μη σταθεί κανείς στην παραπάνω φράση της προξενικής αναφοράς, με την απορία αν ο ίδιος ο Ιγνάτιος είχε εκφράσει κάποια σχετική επιθυμία. Ανάλογο ερώτημα θα μας απασχολήσει αμέσως παρακάτω.

Η άλλη θέση για την οποία προοριζόταν ο Ιγνάτιος ήταν ο μητροπολιτικός θρόνος της Κέρκυρας. Ο F. Rouquerville, στην αναφορά αρ. I, δεν διστάζει να χαρακτηρίσει τον τότε ορθόδοξο μητροπολίτη Κέρκυρας, τον Ιερόθεο Τσιγάλα, ως «homme nul sur son déclin» και να προτείνει να αντικατασταθεί από τον πρώην Άρτης και πρώην Ουγγροβλαχίας Ιγνάτιο.

Πρόκειται για τον ίδιο αρχιερέα, από τον οποίο παλαιότερα, το 1807, ο γενικός διοικητής C. Berthier δεν φαινόταν να έχει, όπως είδαμε, κανένα λόγο δυσαρέσκειας. Έξι χρόνια μετά, στα 1813, ο Κερκύρας Ιερόθεος χαρακτηρίζεται από τον F. Rouquerville ως άνθρωπος χωρίς αξία, ως τιποτένιος.

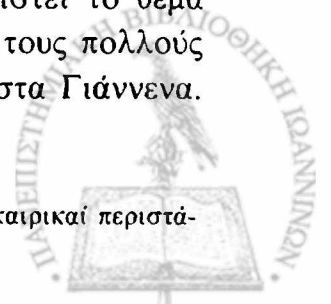

Δεν γνωρίζω αν ο γενικός πρόξενος Ιωαννίνων είχε ιδιαίτερους λόγους να αντιπαθεί ή και να μισεί τον μητροπολίτη Κερκύρας. Κάτι τέτοιο δεν προκύπτει από την προηγούμενη αλληλογραφία του με το υπουργείο Εξωτερικών ή, από όσο ξέρω, με τον διάδοχο του Berthier στη γενική διοίκηση των Επτανήσων, στρατηγό F. -X. Donzelot. Είναι λοιπόν περισσότερο πιθανό να εννοεί εδώ ότι ο Ιερόθεος Τσιγάλας ήταν άρρωστος ή, ακόμη, δεν θα ήταν σε θέση να προβάλει αντίσταση σε πιθανή του εκθρόνιση. Αυτή η εκδοχή ενισχύεται και από την αναφορά αρ. II, με την οποία πληροφορούμαστε ότι ο Ιερόθεος είχε πρόσφατα πεθάνει.

Κατά τον γάλλο διπλωμάτη, η εκλογή του Ιγνατίου ήταν τη στιγμή εκείνη ιδιαίτερα σημαντική, «d' une grande importance». Η εισήγηση, βέβαια, του Rouquerville δεν έγινε δεκτή ή, οπωσδήποτε, δεν υλοποιήθηκε. Ο Ιγνάτιος δεν έγινε μητροπολίτης της Κέρκυρας, αλλά ούτε και κανένας άλλος μέχρι το 1818· η ορθόδοξη μητρόπολη του νησιού ανατέθηκε σε τοποτηρητή, τον πρώην Παραμυθιάς Χρύσανθο Κουφαλά¹. Το ερώτημα, ωστόσο, παραμένει: αν δηλ. ο Ιγνάτιος γνώριζε την εισήγηση του Rouquerville, αν ήταν ενήμερος για τα τεκταινόμενα και, ακόμη, αν είχε εκδηλώσει ενδιαφέρον ή είχε συμφωνήσει.

Στις αναφορές του ο Rouquerville δεν κάνει σαφή και ρητό λόγο. Αφήνει όμως να εννοηθεί ότι ο Ιγνάτιος είχε εκδηλώσει ενδιαφέρον για μια θέση στις Ιλλυρικές επαρχίες, και δεν αμφιβάλλει ότι ο πρώην Ουγγροβλαχίας θα δεχόταν την προσφορά που θα του γινόταν (αρ. I: «les provinces Illyriennes présentent une carrière à son Ministère...» και «...je ne doute pas qu' il n' acceptât les offres qu' on lui feroit...»), αλλά και επιμένει στην άποψη ότι ο Ιγνάτιος βρισκόταν υπό ρωσική δυσμένεια. Είναι πάντως σίγουρο ότι τον Φεβρουάριο του 1813 δεν είχε γίνει επίσημη, τουλάχιστο, πρόταση εκ μέρους των Γάλλων προς τον Ιγνάτιο· διαφορετικά ο γάλλος πρόξενος δεν θα εισηγόταν να διατυπωθεί επίσημα η προσφορά, με δέσμευση του υπουργείου Εξωτερικών, μέσω του πρεσβευτή στη Βιέννη Otto. Η εισήγηση αυτή μπορεί και να υπονοεί, από την άλλη, ότι προϋπήρξε συνεννόηση Rouquerville-Ιγνατίου, και ότι ο δεύτερος ανέμενε την επίσημη, και δεσμευτική, πρόταση των Γάλλων. Ούτε και με ποιόν τρόπο έγινε η επαφή, αν έγινε τελικά, μεταξύ των δύο ανδρών γνωρίζουμε. Αν είχε υπάρξει κάποια σχετική αλληλογραφία, θα ήταν εύλογο - και η ακολουθούμενη πρακτική του γάλλου προξένου συνηγορεί σ' αυτό - να συνοδεύεται η προξενική εισήγηση από τα απαραίτητα αντίγραφα. Θα μπορούσε, ίσως, να είχε ρυθμιστεί το θέμα μέσω κάποιου ή κάποιων ελλήνων εμπόρων της Βιέννης, από τους πολλούς που είχαν επαφές και συνεργασία με συγγενείς ή συνεργάτες στα Γιάννενα.

1. Βλ. Σπ. Παπαγεωργίου, *Ιστορία*, σ. 131, όπου και η παρατήρηση ότι «αι καιρικά περιστάσεις δεν επέτρεψαν την άμεσον εκλογήν νέου μητροπολίτου».

για τον Ιγνάτιο ο μητροπολιτικός θρόνος της Κέρκυρας, πράγμα που ενισχύει την υπόθεση για πιθανές συνεννοήσεις Rouqueville-Ιγνατίου.

Τα καιρία, ωστόσο, σημεία των προξενικών αναφορών είναι, νομίζω, δύο. Και τα δύο βρίσκονται στην αναφορά αρ. Ι. Υπενθυμίζω το πρώτο, επί λέξει: «...Je l' entretins et il me manifesta, les larmes aux yeux, qu'il rougissoit d' être à la charge des Moscovites et qu' il voudroit s' attacher à la France». Αν αληθεύουν τα λόγια αυτά του Rouqueville, τότε το πρόβλημα τίθεται σε διαφορετική βάση. Αληθεύουν όμως;

Κατά τον γάλλο γενικό πρόξενο, ο πρώην Άρτης τού εξομολογήθηκε κατά τρόπο άμεσο ότι βρισκόταν στην υπηρεσία των Ρώσων. Αυτό, βέβαια, δεν πρέπει να μας ξενίζει, δεδομένου ότι η συμπαρατάξη προς την ομόδοξη Ρωσία ήταν ακριβώς η επίσημη πολιτική του Οικουμενικού Πατριαρχείου, και, επομένως, και των ορθοδόξων ιεραρχών, τουλάχιστο όταν δεν ερχόταν σε φανερή αντίθεση προς τα συμφέροντα της Πύλης. Έχει παρατηρηθεί, και ορθά νομίζω, ότι την εποχή αυτή η ιδέα της ελευθερίας ήταν συνυφασμένη προς την ιδέα της θρησκείας και ότι προς τους Ρώσους, λόγω της κοινής ορθόδοξης πίστης, ήταν στραμμένα τά βλέμματα όλων των χριστιανικών λαών της Βαλκανικής¹. Είναι, επίσης, γνωστή η εγκύκλιος του πατριάρχη Γρηγορίου Ε΄, τον Σεπτέμβριο 1798, που «εξήπτε τον θρησκευτικόν ενθουσιασμόν και ηυλόγει πάσαν σύμπραξιν εις τα αίσια της των Ιονίων νήσων απελευθερώσεως». Η πατριαρχική εγκύκλιος τασσόταν κατά των «αθέων» και «βασιλοκτόνων» Γάλλων και υπέρ των Ρώσων και των Οθωμανών². Και είναι γνωστή και βεβαιωμένη η φιλία του Ιγνατίου με τους διπλωματικούς εκπροσώπους της Ρωσίας στα Επτάνησα, καθώς και η δράση του υπέρ των ρωσικών συμφερόντων³.

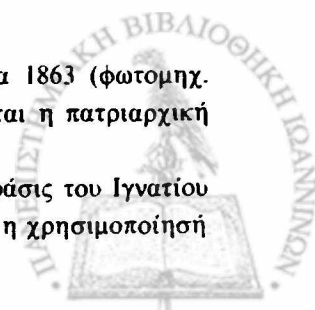
Άλλα όμως μας βεβαιώνει εδώ η πηγή μας. Ο Ιγνάτιος, «με δάκρυα στα μάτια» δήλωσε στον γάλλο πρόξενο ότι «κοκκίνιζε από ντροπή» που ήταν στην υπηρεσία των Ρώσων και ότι ήθελε να γίνει φίλος των Γάλλων. Τί, λοιπόν, συνέβαινε; Η απάντηση στο ερώτημα είναι δύσκολη· ίσως αδύνατη η πέρα από κάθε αμφιβολία απόφαση. Παραταύτα, θεωρώ πολλαπλά χρησιμη την προσπάθεια να δοθεί κάποια απάντηση, ακόμη και αν δεν καταλήξει παρά σε υποθέσεις, γιατί μπορεί να φωτίσει κάποιες πλευρές του χαρακτήρα του λέσβιου ιεράρχη. Το ζήτημα είναι παράλληλο προς εκείνο των

δεν ήταν πια τόσο εγκάρδιες· οι Άγγλοι «φίλοι» του ούτε κάποιο νησί τού είχαν δώσει, ούτε και την Πάργα ακόμη τότε.

1. Βλ. Camariano-Cioran, «Les îles Ioniennes», ό.π., σ. 106.

2. Βλ. Π. Χιώτης, *Σειράς Ιστορικών Απομνημονευμάτων*, τ. Γ΄, Κέρκυρα 1863 (φωτομηχ. επανέκδ. Διον. Ν. Καραβία, Αθήνα 1979), σ. 679. Στις σσ. 679-682 δημοσιεύεται η πατριαρχική εγκύκλιος. Πρβλ. και Πρωτοψάλτη, *Ιγνάτιος*, τ. 1, σ. 54-55.

3. Βλ. Πρωτοψάλτη, *Ιγνάτιος*, τ. 1, σ. 50-68, όλο το κεφ. Δ΄ με τίτλο «Η δράσις του Ιγνατίου εν Επτανήσω». Εδώ καταδεικνύονται οι αγαθότερες σχέσεις Ιγνατίου-Ρώσων και η χρησιμοποίησή του σε πλείστες αποστολές.

σχέσεων Ιγνατίου- Αλή πασά, που τόσες συζητήσεις και διχογνωμίες προκάλεσε. Έτσι αναγκαστικά θα πρέπει να υπομνησθεί κάπως και εδώ.

Η δράση του Ιγνατίου κατά τα δώδεκα περίπου χρόνια της αρχιερατείας του στην Άρτα (1794-1805) προκάλεσε δριμύτατες εναντίον του κατηγορίες από συγχρόνους, κυρίως, και από μεταγενέστερους. Δεν υπάρχει σήμερα αμφιβολία ότι ο Άρτης Ιγνάτιος συνέπραξε με τον Αλή πασά σε κρισιμότατα θέματα, όπως η άλωση της Πρέβεζας από τον Αλή το 1798, η συνθήκη του πασά των Γιαννίνων με την Ιόνιο Πολιτεία το 1803¹, οι προσπάθειές του για την κατάληψη του Σουλίου και της Πάργας, αλλά και η ευχερής και κανονική είσπραξη των φόρων. Είναι αναντίρρητο, ακόμη, ότι ο Ιγνάτιος υπηρέτησε κατά τον καλύτερο τρόπο τα συμφέροντα του Αλή κατά το παραπάνω διάστημα. Οι διχογνωμίες αφορούν στα κίνητρα του δεσπότη της Άρτας. Ήταν «διεφθαρμένος, δειλός, αφοσιωμένος εις τον Αλήν» ή κολάκευε «το θηρίον χάριν των χριστιανών και εαυτού». Πρόκειται για «μάρτυρα αίρονται σταυρόν, αγωνιζόμενον να ματαιώση τας σκευωρίας, να μετριάση την ωμότητα του τυράννου κατά των υπηκόων του»²; Όπως σωστά παρατηρήθηκε, «τό πρόβλημα τούτο είναι θεμελιώδες διά την ακριβή γνώσιν του χαρακτήρος του ιεράρχου εκείνου»³.

Από τους σπουδαιότερους και δριμύτερους επικριτές της πολιτείας του Ιγνατίου κατά την αρχιερατεία του στην Άρτα είναι ο παργινός λόγιος και αγωνιστής Χριστόφορος Περραιβός και ο Ανώνυμος ο Έλλην της «Ελληνικής Νομαρχίας»⁴. Δεν θα επεκταθώ στις συζητήσεις και στην κριτική των απόψεων αυτών, που άλλωστε απασχόλησαν την έρευνα. Θα υπενθυμίσω μόνο ότι, και αν αμφισβητήθηκε η ευθυκρισία ή και η φιλαλήθειά τους, δεν μπορεί να αμφισβητηθεί η φιλογένεια και η φιλοπατρία τους⁵. Σύγχρονοι

1. Η συνθήκη, βέβαια, χαιρετίσθηκε με ενθουσιασμό και στην Κέρκυρα, και ο Ιγνάτιος τιμήθηκε από την Ιόνιο Γερουσία με το γνωστό ψήφισμα, της 12.10.1803, «περί των τριών χαρίτων»: Πρωτοψάλτη, *Ιγνάτιος*, τ. 1, σ. 31. Δεν μπορούμε, ωστόσο, να μη παρατηρήσουμε ότι από τις «αγαθές» σχέσεις Επτανήσων- Αλή πασά ωφελούνταν ασφαλώς οι κερκυραίοι ευγενείς, αυτοί που είχαν στα χέρια τους την οικονομία του νησιού, αλλά και τις έδρες στη Γερουσία.

2. Βλ. Πρωτοψάλτη, *Ιγνάτιος*, τ. 1, σ. 39-40.

3. Βλ. Πρωτοψάλτη, *Ιγνάτιος*, τ. 1, σ. 40.

4. Βλ. τις απόψεις τους για τον Ιγνάτιο στου Πρωτοψάλτη, *Ιγνάτιος*, τ. 1, σ. 40-41 και 43-44, αντίστοιχα, καθώς και κριτική των απόψεων αυτών στις σσ. 41-43 και 44, αντίστοιχα.

5. Ο Ε.Γ. Πρωτοψάλτης, «Ο Μητροπολίτης Ουγγροβλαχίας Ιγνάτιος ο Λέσβιος», στον αναμνηστικό τόμο *Ιγνάτιος ο Λέσβιος Μητροπολίτης Ουγγροβλαχίας. Ο στυλοβάτης της εθνικής ανεξαρτησίας*, Αθήναι 1965, σ. 179, αποδίδει στον Περραιβό προσωπική εμπάθεια και του καταμαρτυρεί ότι «από προσωπικούς λόγους επεχείρησε και μάλιστα ανωνύμως να υβρίση τον Ιγνάτιον», κάτι για το οποίο ο ίδιος ο Περραιβός αργότερα μετάνιωσε και δεν επανέλαβε «εις τας μεταγενεστέρας εκδόσεις του βιβλίου του... τας κατά του Ιγνατίου συκοφαντίας...». Οφείλουμε να παρατηρήσουμε εδώ ότι ακριβώς στις μεταγενέστερες εκδόσεις της *Ιστορίας του Σουλίου και της Πάργας*, ιδιαίτερα σε κείμενα του 1857, ο Περραιβός είναι περισσότερο δριμύς. Κατά τη γνώμη μου, ο Πρωτοψάλτης κρίνει πολύ αυστηρά εδώ τον Περραιβό, παρασυρόμενος, ίσως, από το

του Ιγνατίου και οι δύο, δεν μπορεί να μη γνωρίζουν πρόσωπα και πράγματα. Μπορεί να μη καταλάβαιναν καλά - και δεν ήταν δυνατό να καταλάβουν, όπως και άλλοι επικριτές του Ιγνατίου καθώς και άλλων ιεραρχών - «την ατμόσφαιρα του Φαναρίου, του οποίου (ο Ιγνάτιος) υπήρξεν εκπρόσωπος εν Ηπείρω, εξέμαθε την λεπτεπίλεπτον διπλωματικήν τέχνην των Φαναριωτών, ήτις εις μεν τους αφελείς και αμαθείς εφαινετο ύποπτος ή αντεθνική, εις δε τους ασκούντας αυτήν επέτρεπε... να παρασύρουν τους κατακτητάς... εις επωφελείς ή ηπίας δια τους χριστιανούς αποφάσεις...»¹. Γι' αυτούς, ασφαλώς, μετρούσαν περισσότερο τα γεγονότα. Και μετρούσε ο χαρακτήρας και τα κριτήρια. Κατά βάθος, αυτά ακριβώς είναι που καυτηριάζουν, με βάση τα γεγονότα, στα οποία ο Ιγνάτιος αναμφισβήτητα πρωταγωνίστησε. Ούτε, πάλι, οι δριμύτατοι αυτοί επικριτές του δεσπότη της Άρτας ήταν άθεοι ή από πεποίθηση αντικληρικοί. Ήταν, ωστόσο, δύσκολο να αντιληφθούν, όπως και εμείς σήμερα άλλωστε, πώς μέσα στη γενική εξαθλίωση, στις αρπαγές και στις λεηλασίες, μέσα στο καθεστώς της οικονομικής αφαιμάξης από τον κατακτητή, και ιδιαίτερα από τον Αλή πασά, πώς ήταν δυνατό ο Ιγνάτιος να ζει «εν τω οίκω του... μετ' ανατολικής μεγαλοπρεπείας, την οποίαν διετήρησε και αργότερον, ότε η Πρέβεζα υπήχθη εις τον Αλήν» ή να αγοράζει κτήματα «άτινα εκαλλιεργούντο υπέρ της μητροπόλεως»². Την ίδια δυσκολία να τα κατανοήσουν όλα αυτά είχαν, φαίνεται, όλοι όσοι γνώρισαν τον Ιγνάτιο και έγγραψαν κάτι γι' αυτόν. Η λογικότερη εξήγηση είναι αυτή που διατυπώνει ο σοβαρός και ακριβολόγος Leake, την οποία και πάλι επισημάναμε: ότι τον Ιγνάτιο τον απασχολούσε διαρκώς η προσωπική του ασφάλεια· αυτή η έγνια του τον μετέτρεπε από στολίδι της κοινωνίας, που όφειλε να είναι, σε εκτελεστή, έστω και παρά τη θέλησή του, των σκληρών εντολών του τυράννου³.

Δεν θα επεκταθώ περισσότερο στους επικριτές ή τους απολογητές του Ιγνατίου και σε υποθέσεις για πιθανούς λόγους που ο καθένας είχε. Θα ήταν, νομίζω, χρησιμότερο να αναζητήσω την απάντηση στο ερώτημα που με απασχολεί, με βάση τους ίδιους τους πρωταγωνιστές μας: τον Ιγνάτιο, τον F. Rouqueville, τον Αλή πασά.

Ο Ιγνάτιος, λοιπόν, στο γνωστό υπόμνημά του, του 1808 από την Πε-

πανηγυρικό και εορταστικό κλίμα των τιμητικών εκείνων εκδηλώσεων. Άλλωστε, στο Ιγνάτιος, τ. 1, σ. 12, ο ίδιος συγγρ. δεν παραλείπει να αποδώσει και κάποιο δίκιο στον Περραιβό.

1. Πρωτοψάλτη, Ιγνάτιος, τ. 1, σ. 49-50

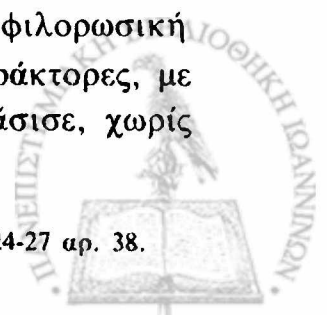
2. Ο.π., σ. 4. Εδώ αιτιολογείται η πολυτελής διαβίωση του μητροπολίτη της Άρτας, με το βολικό επιχείρημα ότι αισθανόταν «ως εθνάρχης εν τη επαρχία του» και «εγκατεστάθη εν Άρτη μεγαλοπρεπώς, ως ελληνικόν και χριστιανικόν αντίβαρον των υπερφιάλων και προκλητικών Τούρκων αγάδων» ή με το αντιφατικό ότι «διετήρησεν όμως εν ταυτώ το λιτόν μοναστικόν πνεύμα και την σεμνήν εκκλησιαστικήν εμφάνισιν...».

3. Βλ. Leake, *Travels in Northern Greece*, τ. 1, σ. 203.

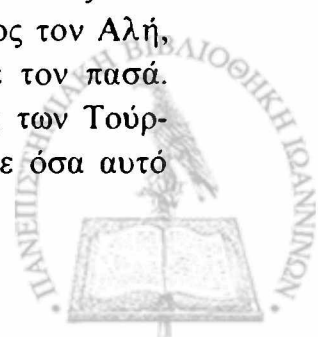
τρούπολη, προς τον υπουργό Εξωτερικών της Ρωσίας¹, μας αποκαλύπτει: 1) Από το 1803 ήταν στην υπηρεσία της Ρωσίας, έπειτα από ευνοϊκή εισήγηση του κόμη Μοτσενίγου. 2) Η μητρόπολη της Άρτας ήταν η πιο πλούσια που το Πατριαρχείο μπορούσε να του παραχωρήσει· εκτεινόταν σε μέρος της Ηπείρου, της Μακεδονίας και της Θεσσαλίας, απέδιδε ετήσια εισοδήματα 12.000 χρυσών δουκάτων και έδινε στον μητροπολίτη της απόλυτη επιρροή πάνω σε 20.000 ένοπλους Έλληνες. 3) Οι μυστικές οδηγίες του Πατριαρχείου προς τον Ιγνάτιο ήταν να κρατά τους Έλληνες σε «συνετή υποταγή». Κι αυτό, κατ' εντολή της τουρκικής κυβέρνησης, που είχε «βαρεθεί την αταξία που συγκλόνιζε αυτό το μέρος της Ελλάδας» και ανησυχούσε ζωηρά από τα δημοκρατικά κηρύγματα που ηλέκτριζαν τα πνεύματα. 4) Η «συνετή υποταγή» των Ελλήνων θα διαρκούσε μέχρις ότου κάποια χριστιανική δύναμη τους βοηθούσε να ελευθερωθούν. 5) Ο Ιγνάτιος ανέλαβε τη μητρόπολη της Άρτας εφοδιασμένος, εκτός από τις ευλογίες της Συνόδου, και με την εμπιστοσύνη των υπουργών και την εκτίμηση των ισχυρών της Πύλης. 6) Οι σχέσεις του με τον Αλή πασά στηρίζονταν στο αμοιβαίο συμφέρον, που επέβαλλε η πολιτική συγκυρία: ο Αλής θα διατηρούσε την τάξη στην περιοχή, και ο Ιγνάτιος θα συγκρατούσε τους Έλληνες, θα τους ένωνε και θα τους οργάνωνε για τον «υψηλό τους σκοπό». Έτσι, ο έλληνας ιεράρχης κατέστη «ο υπουργός, ο έμπιστος, ο ευνοημένος» του Αλή πασά· με τον τρόπο αυτό πρόσφερε πολλές και μεγάλες υπηρεσίες στο ποίμνιό του. Δεν μπόρεσε εντούτοις να προσφέρει την πιο μεγάλη, να το απαλλάξει δηλ. από την τυραννία του Αλή. 7) Όταν οι δημοκρατικοί Γάλλοι κατέλαβαν τις πρώην βενετικές κτήσεις και οι Έλληνες της περιοχής κινούνταν να τους βοηθήσουν, οι Γάλλοι, και ο ίδιος ο Βοναπάρτης, ήλθαν σε επαφή με τον Ιγνάτιο ζητώντας τη συνδρομή του. Εκείνος όχι μόνο αρνήθηκε, αλλά και απαγόρευσε στους Έλληνες να κινηθούν υπέρ των Γάλλων, που δεν παρείχαν τις απαιτούμενες εγγυήσεις για μια σωστή απελευθέρωση των Ελλήνων, σύμφωνα και με τις αποφάσεις της Συνόδου. Τα μετέπειτα γεγονότα, που ανάγκασαν τους Γάλλους να αποσυρθούν, δικαίωσαν τη στάση του Ιγνατίου και αύξησαν το κύρος του ανάμεσα στους Έλληνες, καθώς και την προς αυτόν εύνοια του Αλή πασά. 8) Η διάδοχη κατάσταση στα Επτάνησα, με την απομάκρυνση των Γάλλων και την έλευση των Ρώσων, έδωσε στον Ιγνάτιο την ποθητή ευκαιρία να συνταχθεί με το μέρος τους, για τους ίδιους λόγους που δεν βοήθησε τους δημοκρατικούς Γάλλους. Η συνεργασία του Ιγνατίου ζητήθηκε μέσω του Μοτσενίγου, και κυριότερος καρπός της ήταν να αποσπασθεί ο Αλής από τον εναγκαλισμό των Γάλλων. 9) Η φιλωρωσική δράση του Ιγνατίου αποκαλύφθηκε στον Αλή από γάλλους πράκτορες, με αποτέλεσμα να κινδυνέψει να χάσει τη ζωή του. Έτσι αποφάσισε, χωρίς

1. Δημοσιευμένο, όπως αναφέρθηκε, στου Πρωτοψάλτη, *Ιγνάτιος*, τ. 2, σ. 24-27 αρ. 38.

δισταγμό, για να σωθεί, να τα εγκαταλείψει όλα: τη μητρόπολή του, τα αγαθά του, τα χωριά του, τα σπίτια και τους ανθρώπους του. Από πάμπλουτος έγινε πάμφτωχος, με μόνη παρηγοριά το ένδοξο παρελθόν και την καθαρότητα των προθέσεών του, αλλά και με την έγνια όσων έμειναν πίσω στα χέρια του Αλή, που το μόνο τους έγκλημα ήταν να μοιραστούν με τον δεσπότη τους την αφοσίωση προς τη Ρωσία. 10) Όταν βρισκόταν πρόσφυγας στην Κέρκυρα, το Πατριαρχείο τον κάλεσε να του δώσει ή τον θρόνο της Κωνσταντινουπόλεως ή κάποια μητρόπολη της εκλογής του, ως επιβράβευση για τις υπηρεσίες που είχε προσφέρει και για όσες ακόμη μπορούσε να προσφέρει. Είχε αποφασίσει να δεχθεί, αλλά ο Μοτσενίγος τον διαβεβαίωσε ότι τα πράγματα θα άλλαζαν στην Κέρκυρα, ότι η Ρωσία τον χρειαζόταν και ότι θα μπορούσε να υπηρετήσει αποτελεσματικότερα τους συμπατριώτες του. Με την ελπίδα αυτή, και με μόνη ανταμοιβή τα προς το ζην, παρέμεινε στην Κέρκυρα, είτε διευθύνοντας τις πολιτικές επιχειρήσεις των αντιπάλων του Αλή τούρκων πασάδων, είτε υποκινώντας τους Έλληνες, είτε καθοδηγώντας τις κινήσεις των ελληνικών δυνάμεων που χρηματοδοτούσε η Ρωσία. Αυτά όλα, μέχρι που η συνθήκη του Tilsitt έβαλε τέλος. 11) Απέρριψε δελεαστικές προτάσεις των Άγγλων και των Γάλλων, ορκισμένος να μη κάνει το παραμικρό χωρίς την έγκριση της Ρωσίας, για χάρη της οποίας έχασε τα πάντα και δεν δέχθηκε τη θέση που του πρόσφερε το Πατριαρχείο. Έτσι ακολούθησε τον Μοτσενίγο στην Ιταλία.

Βέβαια το υπόμνημα αυτό του Ιγνατίου, όπως και άλλα σημαντικά ντοκουμέντα που δημοσιεύθηκαν κατά καιρούς, έχουν χρησιμοποιηθεί από τον καθηγητή Πρωτοψάλτη στις εργασίες του. Θέλησα να παρουσιάσω εδώ με συντομία το περιεχόμενο του υπομνήματος, και μάλιστα χωρίς σχόλια που θα το αποδυνάμωναν, γιατί πιστεύω πως είναι αρκετό να χαρακτηρίσει τον Ιγνάτιο του 1807, αυτόν δηλ. που μας ενδιαφέρει εδώ. Δεν διστάζω να πω ότι το κείμενο αποτελεί μνημείο πολιτικού καιροσκοπισμού, που εγγίζει τα όρια του αμοραλισμού. Στόχος του Ιγνατίου ήταν να προσληφθεί από τους Ρώσους. Έτσι, τονίζει ότι εξυπηρετεί τον σκοπό του: την πολιτική του δεξιότητα, τις προς τη Ρωσία υπηρεσίες, τα όσα για χάρη της έπαθε. Με ιδιαίτερη έμφαση στέκεται, επίσης, στα όσα υλικά αγαθά έχασε, με στόχο μια θέση με ανάλογη απόδοση. Αποτελεί το υπόμνημα του πρώην Άρτης, συνάμα, και μνημείο φαναριώτικης δεξιοτεχνίας, με τον τρόπο που ξεπερνά όσα δεν συμφέρουν τον συντάκτη του, με τον τρόπο που λέει τη μισή αλήθεια, με τον τρόπο που ωραιοποιεί με λόγια τραγικές καταστάσεις. Δεν κάνει λόγο, για παράδειγμα, για το είδος των υπηρεσιών του προς τον Αλή, ούτε για το πώς ωφέλησε τους Έλληνες η συνεργασία του με τον πασά. Δεν αποκαλύπτει ποιά ήταν τα ανταλλάγματα της εμπιστοσύνης των Τούρκων ισχυρών. Τολμά να ονομάσει το καθεστώς της δουλείας, με όσα αυτό

συνεπαγόταν, ως «συνετή υποταγή». Συνεργάστηκε με τον Αλή, ομολογεί, για χάρη του ποιμνίου. Το ίδιο ποιμνίο δεν φαίνεται να τον απασχολεί και τόσο, εκτός από λίγους πολύ δικούς του, όταν, για να σωθεί ο ίδιος, το εγκαταλείπει στην οργή του πασά.

Ο Ιγνάτιος λοιπόν, όπως το κείμενό του, όποιες σκοπιμότητες και να υπηρετούσε, τον αποκαλύπτει, δεν νομίζω ότι θα είχε ενδοιασμούς να συζητήσει με τον F. Rouquerville στην Κέρκυρα, λίγο πριν ακολουθήσει τον Μοτσενίγο στην Ιταλία, και να του πει όσα ο γάλλος πρόξενος σημειώνει στην αναφορά του.

Από την πλευρά του, ο γάλλος γενικός πρόξενος είναι ο μόνος σύγχρονος του Ιγνατίου που δεν είχε ποτέ εκφραστεί με δριμύτητα γι' αυτόν, παρόλο ότι γνώριζε τον ρόλο του στα γεγονότα της Πρέβεζας. Στις επίσημες αναφορές του προς το υπουργείο Εξωτερικών δεν κάνει λόγο για τον Ιγνάτιο, εκτός από τις δύο που δημοσιεύουμε εδώ. Δεν τον μνημονεύει, απ' όσο ξέρω, ούτε στις αναφορές προς την γαλλική πρεσβεία της Κωνσταντινούπολης, αλλά ούτε και σε κείνες προς τους γενικούς διοικητές των Επτανήσων, τον Berthier ή τον Donzelot. Άλλωστε, όταν ο Rouquerville ήρθε στα Γιάννενα το 1806, ο Ιγνάτιος είχε φύγει ήδη και βρισκόταν στα Επτάνησα. Ούτε, βέβαια, είχε λόγο να τον αναφέρει στις εκθέσεις του προς το υπουργείο Εμπορίου και Βιομηχανίας. Τον μνημονεύει, ωστόσο, στην «Ιστορία» του¹, όταν αφηγείται τα γνωστά γεγονότα που οδήγησαν στην κατάληψη της Πρέβεζας από τον Αλή πασά.

Κατά τον Rouquerville, ο Αλής είχε μαζί του τον Ιγνάτιο, για να πείσει τους Έλληνες ότι δεν επιβουλεύεται τις θρησκευτικές τους ελευθερίες. Αναφέρει ακόμη ότι ο Αλής ανέθεσε στον Ιγνάτιο να περιέλθει τα περίχωρα της Πρέβεζας, για να πείσει τους Έλληνες να επανέλθουν στις εστίες τους, εγγυόμενος την πλήρη ασφάλειά τους (σ. 134). Λέει επίσης ότι ο Ιγνάτιος μετέβη, κατ' εντολή του Αλή, στο Άκτιο, όπου είχαν καταφύγει τα λείψανα της πολιτοφυλακής από την Πρέβεζα, για να διαπραγματευθεί μαζί τους με πλήρη δικαιοδοσία. Μόνο που εδώ ο Rouquerville παρατηρεί ότι ο Ιγνάτιος όφειλε να γνωρίζει «que la foi des tyrans n' est jamais qu' une cruelle perfidie», οπότε δεν θα έπειθε τους 370 πρεβεζάνους πολιτοφύλακες να καταθέσουν τα όπλα και να επιστρέψουν στην πόλη τους (σ. 135-136). Μετά τα γεγονότα της Πρέβεζας, και πριν καλά-καλά ο Ιγνάτιος αντιληφθεί τα αποτελέσματα της αποστολής του, ο δεσπότης της Άρτας έλαβε την εντολή, κατά τον γάλλο πρόξενο, να αναχωρήσει αμέσως για τα Γιάννενα (σ. 137). Για το γεγονός μάλιστα των τεσσάρων γάλλων στρατιωτών που δολοφονήθηκαν, όταν βρέθηκαν άρρωστοι στο εγκαταλειμμένο φρούριο της Πρέβεζας, ο Rouquerville κατηγορεί τον Λογοθέτη Χαλικιόπουλο ως δολοφόνο και

1. F.C.H.L. Rouquerville, *Histoire de la Régénération de la Grèce*, τ. 1, Paris 1824.

κομιστή των κεφαλιών των γάλλων στρατιωτών στον Αλή πασά (σ. 140, σημ. 1). Όσο για την ανάμιξη του Ιγνατίου στα σχέδια του Αλή κατά των Σουλιωτών, ο Rouqueville αναφέρει μόνο ότι ο έλληνας ιεράρχης, όπως και οι άλλοι της περιοχής, έγραψε κατ' εντολή του Αλή στους χριστιανούς της Κασσωπίας, για να τους απαγορεύσει, επί ποινή αφορισμού, να βοηθήσουν τους Σουλιώτες. Στη συνέχεια ο Αλής ανάγκασε τον Ιγνάτιο να γράψει και προς τους καπεταναίους, παροτρύνοντάς τον με τα λόγια: «Courage, métroupolitain, ne ménage pas les serments»¹. Αναφέρει, τέλος, επιγραμματικά τη φυγή του Ιγνατίου κοντά στους Ρώσους των Επτανήσων (σ. 228).

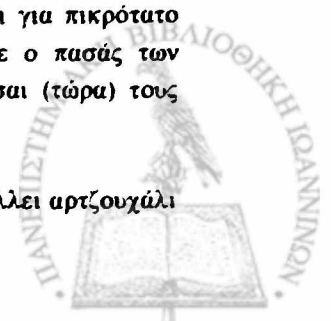
Σίγουρα, λοιπόν, ο Rouqueville δεν πνέει μένεα κατά του Ιγνατίου, παρόλο που θα είχε κάθε λόγο να το κάνει, και μάλιστα πολύ μετά τα γεγονότα και μετά το τέλος του Αλή, ασφαλώς και ακαδημαϊκός πλέον ο ίδιος στο Παρίσι. Να υποθέσουμε ότι ο Ιγνάτιος, από την Πίζα όπου βρισκόταν όταν ο Rouqueville δημοσίευε την «Ιστορία» του, μπορούσε με κάποιο τρόπο να τον επηρεάσει; Λίγο δύσκολο. Η μόνη λογική εξήγηση αυτής της περιέργης μετριοπάθειας του γάλλου γενικού προξένου μπορεί να αναζητηθεί στο γεγονός ότι οι δύο άνδρες είχαν γνωριστεί προσωπικά, είχαν συζητήσει, και ο έλληνας δεσπότης είχε κατορθώσει να πείσει τον γάλλο διπλωμάτη για την ειλικρίνεια των αισθημάτων του απέναντι των Γάλλων. Και δεν θα το κατάφερνε, αν δεν «αποκήρυσσε μετά βδελυγμίας» τους Ρώσους. Αυτό δηλ. που ο Rouqueville μας λέει στην αναφορά του, τον Φεβρουάριο του 1813.

Ο Αλή πασάς, τέλος, δεν μας άφησε ο ίδιος κείμενα, όπου θα ήταν δυνατό να ανιχνεύσουμε την άμεση γνώμη του για τον λέσβιο ιεράρχη. Ένα κείμενο, ωστόσο, θα μπορούσε να θεωρηθεί και ως δικό του, στο μέτρο που συντάχθηκε με βάση τις πληροφορίες του Αλή και υπό την άμεση εποπτεία του. Εννοώ εδώ τη γνωστή ποιητική βιογραφία του τεπελενιώτη πασά, την «Αληπασιάδα» του Χατζή Σεχρέτη. Το ποίημα αυτό κρύβει, τονίζει ή παρουσιάζει όσα ο ίδιος ο ήρωάς του ήθελε να κρύψει, να τονίσει ή να παρουσιάσει, τουλάχιστο στην αρχική μορφή του, όπως βγήκε από τον οίστρο του αλβανού ποιητή και τον κάλαμο του γραμματικού Παν. Σαλωνίτογλου. Στο κείμενο λοιπόν που θεωρούμε ως το πρωτότυπο, αυτό που δημοσίευσε ο Κ.Ν. Σάβας², εμφανίζεται ως πληροφοριοδότης του Αλή πασά, σχετικά με τις προθέσεις των δημοκρατικών Γάλλων και τα μετέπειτα γεγονότα της Πρέβεζας, ο δεσπότης των Γρεβενών³.

1. Ό.π., σ. 180. Ο Προτοψάλτης, *Ιγνάτιος*, τ.1, σ. 21, διαβλέπει εδώ κάποιον δισταγμό του δεσπότη της Άρτας, υπονοώντας ηθικές αναστολές. Νομίζω, όμως, ότι πρόκειται για πικρότατο και δηκτικότατο σχόλιο, για καυστικότερη ειρωνεία, από κείνες που συνήθιζε ο πασάς των Γιαννίνων. Έτσι, θα απέδίδα τη φράση ως: «Άιντε, δεσπότη, μη τσιγγουνεύεσαι (τώρα) τους όρκους!»

2. Βλ. Κ.Ν. Σάβας, *Ιστορικά Διατριβαί*, εν Αθήναις 1870, σ. 128-336.

3. Ό.π., σ. 219, εικοσιέννας στίχοι με τίτλο: «Ο δεσπότης από τα Γρεβενά στέλλει αρτζουχάλι

Σε άλλη διασκευή όμως της «Αληπυσιάδης», λιγότερο «βολική» για τον Αλή, αποκαλύπτεται πως ο πασάς των Γιαννίνων, που βρισκόταν στο Βιδίни συμμετέχοντας στη γνωστή εκστρατεία κατά του Πασβάνογλου, γύρισε εσπευσμένα στα Γιάννενα (Αυγ. 1798), έπειτα από επιστολή που έλαβε από τον δεσπότη της Άρτας, τον Ιγνάτιο¹. Διατυπώσαμε την υπόθεση πως ο ίδιος ο Αλής θέλησε να καλύψει τον Ιγνάτιο, ρίχνοντας το βάρος στον δεσπότη των Γρεβενών². Αν η υπόθεσή μας εκείνη αληθεύει, μπορεί αυτό να σημαίνει ότι ο τεπελενιώτης πασάς και ο λέσβιος ιεράρχης συνδέονταν με στενότερες σχέσεις από εκείνες που ο ίδιος ο Ιγνάτιος μας παραδίδει. Το θεωρώ κι αυτό ως ένα επιπλέον στοιχείο, που, μαζί με όσα εκτέθηκαν, με οδηγεί να πιστέψω ότι ο πρώην Άρτης Ιγνάτιος δεν θα είχε και πολλούς ενδοιασμούς να πλησιάσει τον F. Rouquerville, το 1807 στην Κέρκυρα, και να του πει όσα ο γάλλος πρόξενος παραθέτει στην επίσημη αναφορά του.

Το άλλο καίριο σημείο των προξενικών αναφορών το εντοπίζουμε στη φράση με την οποία ο γάλλος διπλωμάτης κλείνει το πρώτο του κείμενο: «Jgnace est un homme de caractère élevé, très zélé pour le Gouvernement qui l'adopterait...». Πιστεύω πως ο αφορισμός αυτός δεν αποτελεί συνηθισμένο επίλογο μιας ευνοϊκής για κάποιον εισήγησης. Χαρακτηρίζει μια ολόκληρη εποχή και την ηθική της. Χαρακτηρίζει, ακόμη, τον ίδιο τον Ιγνάτιο και δικαιολογεί απόλυτα την άποψη που τον θέλει ως εκπρόσωπο του φαναριωτισμού στην Ήπειρο. Ο F. Rouquerville εμφανίζεται σίγουρος για την ειλικρίνεια των διαβεβαιώσεων του Ιγνατίου, κυρίως γιατί είχε πεισθεί πως ο έλληνας ιερωμένος θα έκανε ό,τι μπορούσε για να υπηρετήσει τον όποιο νέο κύριό του. Αυτή ακριβώς η αρετή ήταν που δικαιολογούσε τον αμέσως προηγούμενο χαρακτηρισμό του ως ανθρώπου με ευγενικά αισθήματα, «un homme de caractère élevé». Άλλωστε, ο ίδιος ο Rouquerville δεν είχε καμιά δυσκολία να υπηρετήσει εξίσου πιστά τη διάδοχη κατάσταση στη χώρα του, σπεύδοντας να αποκηρύξει αυτούς που ως τότε υπηρετούσε³.

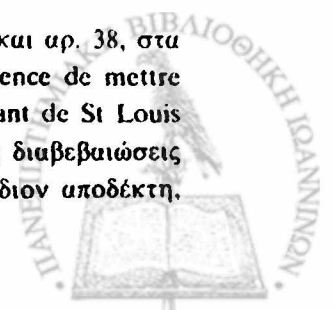
Αυτό ήταν το πνεύμα και τα ιδανικά, τουλάχιστο μιας συγκεκριμένης μερίδας ανθρώπων, κατά την τόσο ρευστή εκείνη εποχή. Σ' αυτό το κλίμα κινούνταν, φαίνεται, και ο πρώην Άρτης, ο Ιγνάτιος του 1807. Έτσι ο

εις τον Αλήπυσαν δια να έλθη κάτω».

1. Βλ. Γεωργίου Α. Σιορόκα, *Άγνωστη διασκευή της «Αληπυσιάδης» του Χατζή Σεχρέτη. Μια ιστορική προσέγγιση*, Ιωάννινα, εκδ. ΕΗΜ, 1983, σ. 27-31. Στις σσ. 27-29 οι εικοσιτέσσερις στίχοι με τον τίτλο «Επιστολή προς τον αλή πυσιά του δεσπότη της άρτας».

2. *Ό.π.*, σ. 29-30.

3. Βλ. επιστολή του προς τον υπουργό Εξωτερικών, με ημερομηνία 24.5.1814 και αρ. 38, στα *ΑΜΑΕ*, CCC, Janina, τ. 8, φ. 404^α: «...je m'empresse de supplier Votre Excellence de mettre au pied du trône de Notre bon Roi le serment de fidélité, que je jure au descendant de St Louis et de Henri IV, ainsi qu' à Son auguste dynastie. Vive Louis XVIII!». Ανάλογες διαβεβαιώσεις βλ. και σε επιστολή του υποπροξένου Πρέβεζας Hugues Rouquerville προς τον ίδιον αποδέκτη, από Γιάννενα, 13.6.1814 (αρ. 20), *ό.π.*, φ. 411^α.

γάλλος διπλωμάτης δεν είχε καμιά δυσκολία να τον κατανοήσει, να τον εμπιστευθεί και να τον προτείνει τόσο θερμά στους προϊσταμένους του, μέχρι το σημείο να επιμένει να φτάσει η αναφορά του ως την κορυφή της πυραμίδας της χώρας του. Από την άποψη αυτή, θεωρώ τη μαρτυρία του αξιόπιστη όσο και σημαντική για τον πρώην Άρτη και μετέπειτα Ουγγροβλαχίας Ιγνάτιο τον Λέσβιο.

Συμπερασματικά, δεν μπορώ παρά να συμφωνήσω και με τους δριμύτερους επικριτές του Ιγνατίου, τον Περραιβό και τον Ανώνυμο της «Νομαρχίας», που μας μιλούν για τον Ιγνάτιο πριν το 1807. Δεν μπορώ να ξέρω, βέβαια, και ούτε με ενδιαφέρει εδώ, κατά πόσον ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα οι αποδιδόμενες στον δεσπότη της Άρτας κατηγορίες, ως προς τις λεπτομέρειές τους, και ιδιαίτερα όσες ο Ανώνυμος διατυπώνει. Η ουσία, ωστόσο, παραμένει. Ο Ιγνάτιος υπήρξε, πράγματι, όχι θύμα του Αλή πασά¹, ή μάρτυρας, αλλά ενσυνείδητος συνεργάτης του, όσο οι πολιτικές συγκυρίες τού το επέτρεπαν. Μετά τη φυγή του στα Επτάνησα, το 1805, συμμετέσχε ενεργά, σε ρόλο πρωταγωνιστή, στις γνωστές επιχειρήσεις εναντίον του πασά των Γιαννίνων.

Λίγο πριν εγκαταλείψει την Κέρκυρα ακολουθώντας τους Ρώσους, τον Νοέμβριο του 1807, πιστεύω ότι συναντήθηκε και συνομίλησε με τον γάλλο γενικό πρόξενο Rouqueville, προς τον οποίο δήλωσε όσα ο διπλωμάτης αυτός αναφέρει. Μετά την απόρριψη της προσφοράς του, ο Ιγνάτιος υπηρέτησε τους Ρώσους όπως και όσο μπορούσε, και από τη θέση του μητροπολίτη Ουγγροβλαχίας και πριν. Και πάλι, πρόσφυγας στη Βιέννη το 1813, δεν είχε καμιά δυσκολία να επικοινωνήσει με τους Γάλλους, για να καταλάβει τη μητρόπολη της Κέρκυρας, ακόμη κι αν χρειαζόταν να εκδιωχθεί ο γέρος και άρρωστος μητροπολίτης Ιερόθεος, όπως άλλωστε εκδιώχθηκε και ο Ουγγροβλαχίας για να πάρει τη θέση του ο Ιγνάτιος.

Τώρα, αν η πολιτεία του στο Βουκουρέστι, τη Βιέννη ή, κυρίως, στην Πίζα είχε αγαθές συνέπειες για την ελληνική υπόθεση, αυτό είναι άλλο θέμα. Δεν μπορώ, βέβαια, να αμφισβητήσω την όποια προσφορά του, που άλλοι ειδικότεροι από μένα την παρουσιάζουν ως πολυσχιδή και πολύπλευρη. Τα στοιχεία που διαθέτω, αλλά και οι προθέσεις μου, δεν με οδηγούν εκεί. Πιστεύω, ωστόσο, ότι ο Ιγνάτιος του 1807 έβαζε πάνω απ' όλα την προσωπική του ασφάλεια, όπως σωστά παρατήρησε ο Leake, την προσωπική του άνεση και τις φιλοδοξίες, ως γνήσιος εκπρόσωπος -και δημιουργημάτων συνθηκών της εποχής, του κυρίαρχου στους κύκλους του φαναριωτισμού

1. Δεν νομίζω ότι ευσταθεί η άποψη αυτή, που την ακολουθεί και ο Σπ. Αραβαντινός, *Ιστορία Αλή Πασά του Τεπελενλή*, εν Αθήναις 1895, σ. 178. Ο Ιγνάτιος «ήξευρε να μεταχειρίζεται καλώς, όσον είχε νουν»: Ιωάννου Φιλήμονος, *Δοκίμιον Ιστορικών περί της Φιλικής Εταιρείας*, εν Ναυπλία 1834, σ. 260.

και της συνακόλουθης νοοτροπίας της διοικούσας Εκκλησίας. Κατά τα κριτήριά του, αναλώθηκε και υπέφερε για χάρη του ποιμνίου, με μέτρο σύγκρισης όσα δεν υπέφεραν άλλοι, οι παραπάνω απ' αυτόν, και όχι όσο υπέφεραν οι παρακάτω του. Αυτό φαίνεται να το πίστευε. Οι επικριτές του, όλοι έμμεσα και ο Ανώνυμος άμεσα, βάλλουν ακριβώς κατά των κριτηρίων, όπως και κατά των θεσμών και καταστάσεων που τα δημιουργούσαν.

Όσοι, λοιπόν, επικρίνουν τον Ιγνάτιο, το κάνουν γιατί αντιλαμβάνονται διαφορετικά το «συμφέρον της πατρίδας» ή όποιες άλλες ανάλογες και παράλληλες έννοιες. Όσοι τον υπερασπίζονται, υπερασπίζονται στο πρόσωπό του, έμμεσα ή άμεσα, συνειδητά ή όχι, όσα εκείνος εκπροσωπούσε. Δεν μπορεί παρά να διαιωνίζεται η διάσταση αυτή.

RÉSUMÉ

IGNACE DE LESVOS ET LES FRANÇAIS (1807, 1813) Une relation inconnue et révélatrice

par

Georges A.Siorokas

Aujourd' hui on ne doute plus qu' Ignace, métropolitte d' Arta (1794-1805) et d' Hongro-Valachie (1810-1812), ait participé aux événements très importants de l' époque; on ne doute aussi plus qu' il ait offert une aide essentielle à Ali-Pacha de Jannina. Mais la question reste encore: Ignace, était-il un conscient collaborateur du pacha turc ou son victime? Était-il un héros et martyr ou un traître? Et puis, quelles en étaient les relations d' Ignace avec les Français, quand il se trouvait à Corfou, après Tilsitt; c'est-à-dire, avait-il suivi la ligne officielle de l' Église grecque en restant fidèle à son amitié avec les Russes ou était-il venu aux contacts et aux négociations avec les Français? Et, enfin, quand il en était à Vienne le 1813, était-il possible d' être en tractations avec les Français, alors en guerre aux Russes?

Toutes ces questions sont effleurées, directement ou non, dans deux dépêches du consul général français à Jannina F. Pouqueville, adressées au ministre des Affaires Étrangères. Je considère ce témoignage important, étant donné qu' il concerne un personnage si important comme Ignace; d' autre part, Pouqueville, dans sa correspondance volumineuse, nous parle si rarement, et de façon si directe, pour des prélats grecs.

En se basant, donc, sur les renseignements du consul français, que j' estime comme dignes de foi, et en les combinant à d' autres, je crois qu' Ignace avait des discussions, le 1807 à Corfou, avec Pouqueville, auquel il « manifesta, les larmes aux yeux, qu' il rougissoit d' être à la charge des Moscovites et qu' il voudrait s' attacher à la France », comme ce consul nous dit. Le prélat grec a réussi à convaincre le diplomate français de la sincérité de ses intentions. Je crois, encore, qu' Ignace, presque réfugié à Vienne le 1813, n' avait pas d' hésitations de s' adresser aux Français, pour gagner le

poste de métropolitain de Corfou, quand même il faudrait qu' on chassât le titulaire légitime Iérothéos.

Tout ça m'amène à la conclusion qu' Ignace mettait avant tout sa sûreté personnelle, selon la juste remarque du voyageur anglais, W.M. Leake. Ignace s' intéressait surtout son aisément et ses ambitions, comme un vrai représentant-et créature, en même temps-des conditions de l'époque, de l'esprit du «phanariotisme» et de la mentalité prédominante dans l' Église dirigeante.

Université de Jannina
Section d' Histoire Moderne

